

Oláh Róbert: **Wittenbergi peregrinusok könyvei**
a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában¹

A kora újkori wittenbergi peregrináció jelentőségét mutatja, hogy a Kárpát-medencéből érkező protestáns diákok döntő többsége a reformáció egyetemére iratkozott be. 1526-tól 1750-ig összesen 3113 hallgató koptatta az egyetem padjait,² ahol a magyar diákságnak 1555-től 1613-ig önálló coetusa működött. A diákönkormányzat és az önképzőkör feladatát ellátó társaság anyakönyve a peregrinációtörténet páratlan forrása. Református szempontból az egyetem legjelentősebb időszaka a coetus működésére esett. Eleinte zavartalanul fogadták a helvét hitvallást követő hallgatókat, majd 1570-es évektől a rövid kryptokálvinista intermezzóval (1586–1591) tarkított ortodox lutheránus irányváltás hatására a reformátusok más egyetemek felé fordultak.³

A kutatás során a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárban őrzött műveket tártunk fel, amelyeket a wittenbergi tanulmányok során vásároltak a peregrinusok és hoztak haza a Kárpát-medencébe a 16–17. században. A művek leírását kötetenként, a jelzetek szerinti rendben lásd a *Mellékletben*.

Wittenbergi könyvek Debrecenben – a számok tükrében

A hazai nyomdák alacsony termelési képessége mellett az olvasmánytörténeti kutatások számára kulcskérdés, hogy mennyire voltak korszerűek a külföldi egyetemeken tanuló magyarországi diákok kint beszerezett könyvei. Az elmúlt évtizedekben Monok István,⁴ Ósz Sándor Előd⁵ és Hegyi Ádám⁶ mellett magam⁷ is publikáltam a témában, ám ahhoz, hogy a református értelmiség naprakészségéről legalább vázlatos képet kapjunk, még számos terület feltárára vár.

A tartalmi elemzést megelőzve érdemes megvizsgálni, hogy a reformáció egyetemén tanuló hallgatóink a ma is kézbe vehető könyvek megszerzésének pillanatában milyen időpontban megjelent műveket birtokoltak. A kutatás során fellelt 44 kötetben őrzött 78, elsősorban teológiai tárgyú műből majdnem minden ötödiket még a kinyomtatás évében, vagy az azt követő egy-másfél éven belül köttettek be. Erről tanúskodnak a kötésen elhelyezett, többnyire vaknyomásos, ritkábban aranyozott (a tulajdonos monogramjából és a bekötetés évéből álló) supralibros-ok, esetleg a kötetbe írott (időnként datált) tulajdonosi bejegyzések. Ha a megjelenés éve és a megszerzés éve között eltelt időt grafikonon ábrázoljuk öt évenkénti bontásban, az alábbi eredményt kapjuk.

¹ A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² Szögi László: *Peregrinatio academica: a külföldi magyar egyetemjárás története, mérete és irányai, 1150–1918*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Budapest, 2022, 69–71; 218.

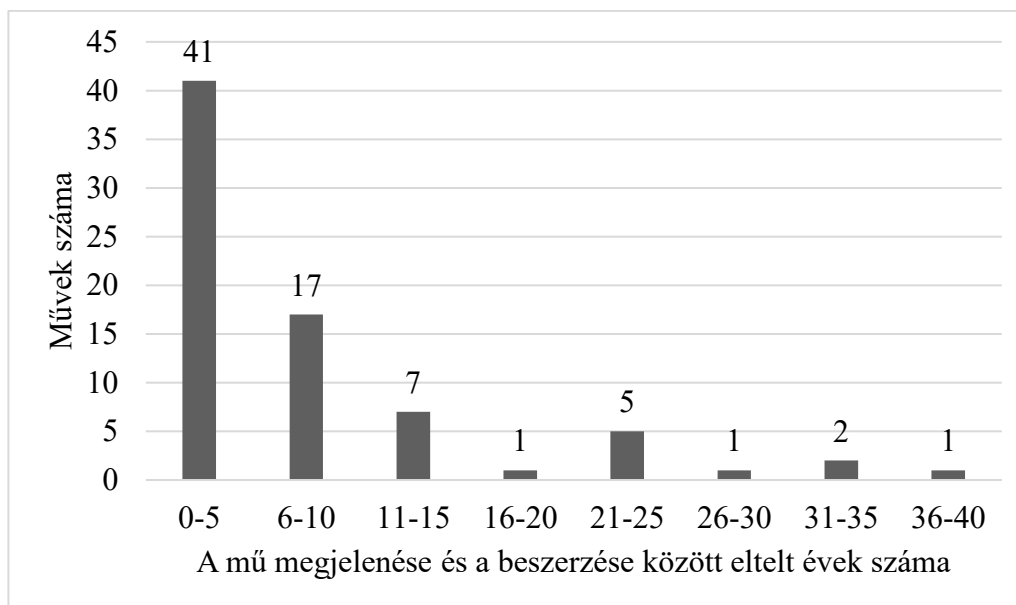
³ Szabó András: *Coetus Ungaricus: A wittenbergi magyar diáktársaság 1555–1613*. Balassi, Budapest, 2017, 17–33.

⁴ Monok István: Mitől modern egy kora újkori könyvtár Magyarországon és Erdélyben?: a megítélés szempontjai. In: Gáborjáni Szabó Botond (szerk.): *Hagyomány, egység és korszerűség: az Egyházi Könyvtárak Egyesülése 2009. november 10-i, jubileumi konferenciájának előadásai*. Egyházi Könyvtárak Egyesülése, Debrecen, 16–29.

⁵ Ósz Sándor Előd: *Bibliotheca Calviniana Transylvanica: Kora újkori Kálvin-kiadások Erdélyben*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár, 2014.

⁶ Hegyi Ádám Alex: „...azt közönséges helyen fel olvasni éppen nem tanácsos...”: Az olvasás és a vallásellenesség kapcsolatai a Békési Református Egyházkerületében a 18–19. század fordulóján. Tiszántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Debrecen, 2018.

⁷ Oláh Róbert: Obsolete Reformed Libraries in the seventeenth and eighteenth Century Carpathian Basin. In: Barbier, Frédéric; Seidler, Andrea; Monok István (szerk.), *Les bibliothèques et l'économie des connaissances Bibliotheken und die Ökonomie des Wissens 1450–1850: Colloque international – Internationale Tagung 9–13 avril/April 2019 Sárospatak*, MTA KIK, Bp., 2020, 105–117.

Eszerint a megszerzett művek több mint fele (52%) a kinyomtatását követő 5 éven belül már magyarországi diák tulajdonában volt. Néhány esetben a könyvek már a megjelenés évében bekötve álltak a diákok ládáiban. Ilyen volt a Georg Maior műveiből szerkesztett kolligátum, amelyet Lazarus Schultner vásárolt 1560-ban.⁸ Paksi Cormaeus Mihály már 1566-ban megszerezte a *Második Helvét Hitvallást*,⁹ Szikszai István 1576-ban bekötötte Kálvin teológiai traktátusait.¹⁰ Nagybányai Snobol István 1603-ban összeállított kolligátumában két olyan Perkins-mű is helyet kapott, amelyek ugyanazon évben jelentek meg Hanauban.¹¹ A brassói születésű Petrus Roseus szintén 1603-ban köttette egybe Polanus, Perkins és Bucanus egy-egy művét, amelyek 1602 és 1603 folyamán láttak napvilágot.¹² Kecskeméti Rozsos Imre pedig 1605-ben szerezte meg Matthew Sutcliffe egyik katolikus-ellenes vitairatát.¹³

Arra is van példa, hogy a vizsgált könyvek néhány éven belül Magyarországra érkeztek. Eszlári F. Demeter 1587 októberében iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre. A Rákóczi Zsigmond egri kapitány alumnusaként peregrináló diák 1589 szeptemberében indult haza, négy honfitársa a korban divatos propemptikonnal búcsúztatta.¹⁴ A supralibros tanúsága szerint ekkor már 2 éve az övé volt Melanchthon *Examen theologicum*, amelyet Christophorus Pezelius brémai lelkész és tanár állított össze a reformátor előadásai nyomán.¹⁵

A megjelenéstől számított 6–10 éven belül megszerzett nyomtatványok teszik ki az összes mű 22%-át. Ha ehhez hozzávesszük a következő időszak adatait is, a 11–15 éven belül megszerzett műveket (9%), akkor azt tapasztaljuk, hogy a beszerzés időpontjában az összes mű több mint négyötöde (83%) kevesebb, mint 15 évvel korábban került ki a nyomdából. Mivel a kora újkorban a nyomtatott szakirodalom még jelentősen lassabban avult el, mint manapság, ezek a szám adatok arra mutatnak, hogy valóban friss teológiai irodalommal megrakodva tértek haza a wittenbergi peregrinusok.

A könyvek beszerzésének idejét vizsgálva tízéves bontásban, ezt az eredményt kapjuk:

⁸ Jelzete: D 1098

⁹ Jelzete: F 516 koll. 1.

¹⁰ Jelzete: C 1486

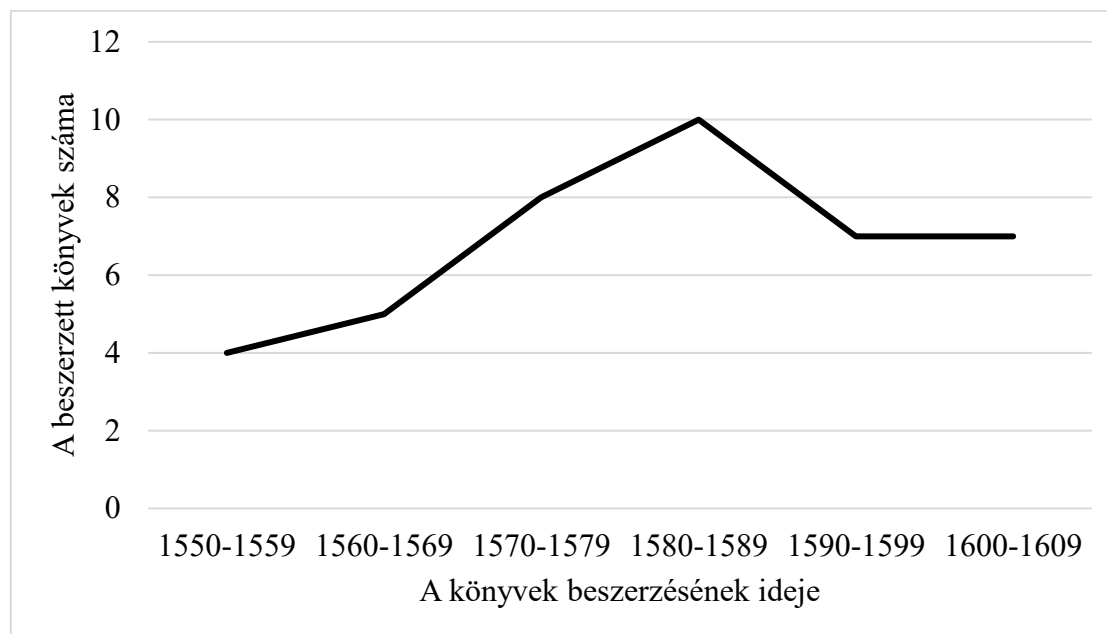
¹¹ Jelzete: B 637 koll. 2–3.

¹² Jelzete: B 659 koll. 1–3.

¹³ Jelzete: C 552

¹⁴ Szabó András: *i. m.*, 137.

¹⁵ Jelzete: C 544, vol. 1.

Bár nem zárhatjuk ki teljesen, hogy a négy és fél évszázada megvásárolt művek fennmaradása véletlenszerűen történt, mégis valószínűbb, hogy a közel egy időben beszerzett, nagyobb mennyiségű könyvből több is maradt ránk. A grafikonon ábrázolt adatsor szerint a wittenbergi magyar coetus virágkorában, az 1580-as években vásárolták a legtöbb könyvet a magyarok. Szászország „második reformációjának” (1586–1591) végével előbb csökkenni kezdett, majd stagnált a könyvbeszerzés. 1609 után pedig már nem volt új beiratkozó tag a magyar coetusban.¹⁶

Érdeemes áttekinteni, hogy melyik városok nyomdászainak és kiadóinak kínálatából válogatták össze a könyvtárukat a Wittenbergbe látogató értelmiségiek. A könyvjegyzék gyakran hiányos tételleírásaiból kinyerhető adatokkal szemben az autopszia alapján végzett kutatás során erre is van lehetőség. Természetesnek vehetjük a reformáció egyeteme mellett működő nyomdászok felbukkanását, mint a Lutherrel jó kapcsolatot ápoló Hans Lufft, az idősebb Johann Krafft (és örökösei), Samuel Selfisch, Veit Kreutzer, valamint Clemens Schleich és Anton Schöne. A neustadti Matthäus Harnisch nem kevesebb, mint 8 nyomtatvánnyal van jelen az eddig megvizsgált kötetekben. A németországi könyvpiac további szereplői közül a hanaui Wilhelm Antonius 5 művét is megtaláljuk, mellette lipcsei Johannes Steinman és Ernst Vögelin, a strassburgi Theodosius Richel, a kölni Arnold Birckmann (örökösei), a herborni Christoph Corvinus, az oberurseli idősebb Nikolaus Heinrich, a frankfurti Officina Paltheniana, Peter Braubach, Christian Egenolph (örökösei), André Wechel örökösei (Claude de Marne és Jean Aubry), valamint egy eislebeni és egy ambergi műhely termékei tűnnek fel.

A vizsgált könyvmennyiségből legalább ekkora arányt tesznek ki a svájci helvét irányú reformáció könyves központjai. Közülük is kiemelkedik a zürichi Christoph Froschauer 12 művel, amelyek többsége bibliamagyarázatos homília vagy kommentár. A genfi Eustathius Vignon 6, Jean Crispin 3, Petrus Santandrianus 2, Jacques Chouet 1 művel van jelen. A bázeli Conradi Waldkirch, Sebastian Henricpetri (2 mű), Michael Isingrin, Petrus Perna, Johannes Hervagius, Johannes Oporinus és az Officina Hervagiana (Eusebius Episcopus) mellett a több városban (Bern, Morsee, Lausanne) is működő Jean és François le Preux tűnik még fel nyomdászként.

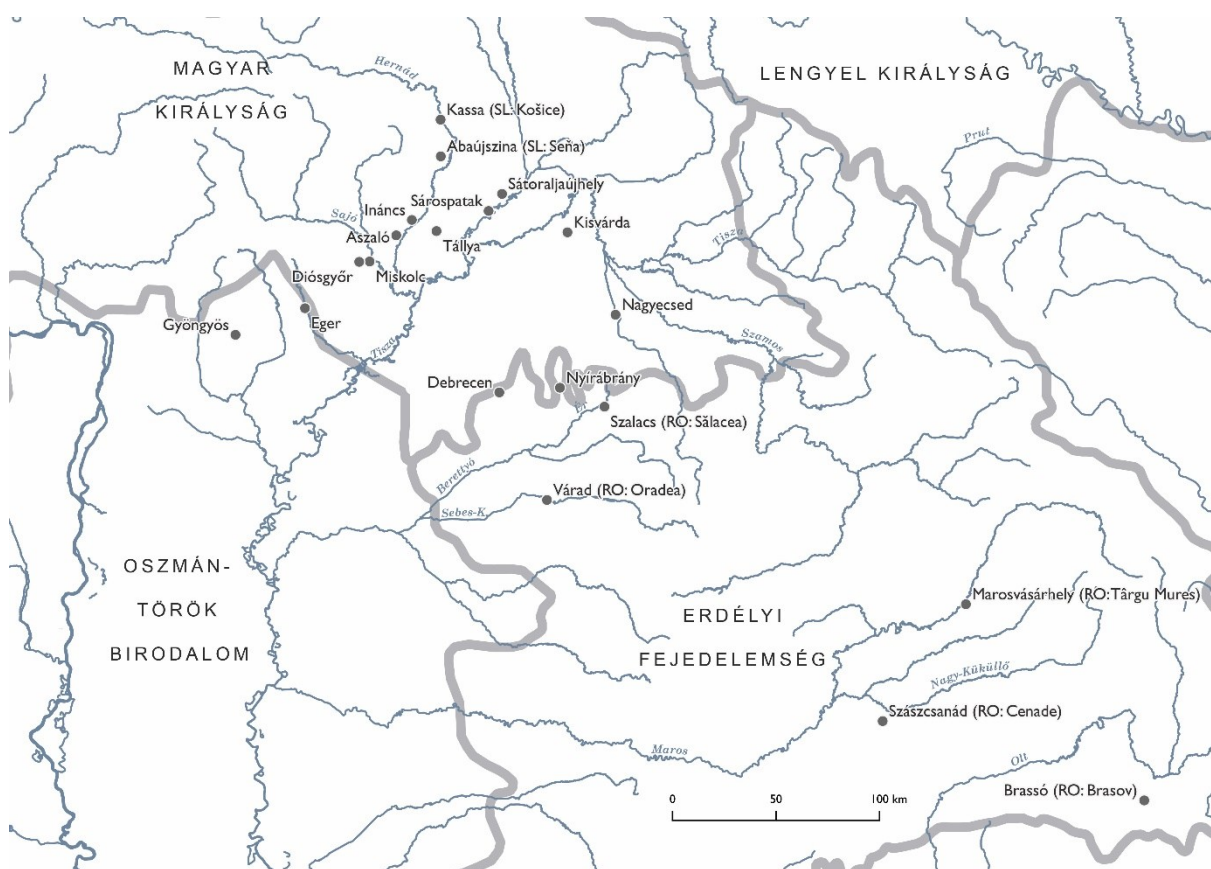
¹⁶ A Wittenbergi Egyetemet is érintő egyházpolitikai vonatkozásokra lásd: Szabó András: *i. m.*, 26–33.

A protestáns teológiai könyvkiadásban a 17. században nagy jelentőségre szert tevő németalföldi tipográfusoknak a vizsgált 16. századi művek között még alig van nyoma. A leideni Plantin-műhely vezetője, (az alapító Christoph Plantin veje) François Raphelen és a leuveni Jean Bogard egy-egy kiadványa bukkant fel. Az itáliai nyomdászokat mindössze a velencei Giordano Ziletti, a franciákat a párizsi Robert Estienne és Martin Le Jeune képviseli.

Vagyis összességében a reformáció jeles kálvinista és lutheránus könyvkiadó központjaiban működő műhelyeket látjuk megjelenni a vizsgált kötetek mögött. A wittenbergi, a neustadti, a herborni, a strassburgi, a lipcsei, a frankfurti, az ambergi, valamint a zürichi, a genfi és a bázeli nyomdák termékeit keresték a leginkább a wittenbergi diákok. Ezekhez könnyen hozzáférhettek a korabeli német könyvpiacra.

Végül vizsgáljuk meg, hogy a külföldön töltött diákévek alatt megvásárolt kötetek a hazahozatalt követően hova kerültek. A térképvázlaton a könyvek első Kárpát-medencei felbukkanását regisztráltuk a wittenbergi peregrinusok életrajzi adataiból kiindulva – még akkor is, ha az németországi egyetemi beiratkozás és az első (nem ritkán az egyetlen) ismert magyarországi szolgálati helyre vonatkozó adat keletkezése között évtizedek teltek el.

A jelölések nyomán megállapítható, hogy a ma Debrecenben őrzött, a német könyvpiacról származó köteteket főként a Tiszántúli Református Egyházkerület keleti-, a Tiszáninneni Református Egyházkerület déli- és középső területein forgatták a 16. század második felében és a 17. század elején. A térkép szerint a könyvek túlélési esélye az elmúlt századokban lényegesen jobb volt a Tiszától északra és nyugatra eső területeken, mint a Tiszántúlon. Mindössze két kötet került az egyébként jelentős mennyiségű könyvet hazahozó dél-erdélyi evangélikus szász közösségekbe, és csak egyetlen, az erdélyi reformátusok értelmiségiekkel kapcsolatos példát mutathattunk fel.

A wittenbergből érkezett könyvek első magyarországi előfordulása.

Tartalmi jellemzők

A kézbe vett művek kevés kivétellel protestáns teológusok tollából származnak. A közel kortárs művek körülbelül kétharmada református, egyharmada evangélikus szerzőtől eredt. Az ókori szerzők három műve közül elsőként Basilius Magnus egyházatya Stanisław Iłowski (Ilovius) által latinra fordított beszédeit említjük. Az egyházatyák a kora újkorban felekezeten felül álló közös nevezőnek számítottak, gyakran vásárolták őket az értelmiségiek. A misztikus Dionysius Areopagita szerzőségét éppen a 16. században kezdték kétségbe vonni a protestáns filológusok.¹⁷ Végül Nonnus Panopolitanus 5. századi görög költő verses evangélium-parafrazisát említhetjük.

Három Bibliát találtunk. Az első egy Sebastian Münster-féle bilingvis héber-latin kiadás,¹⁸ a második egy görög Újszövetség,¹⁹ a harmadik egy Robertus Stephanus-féle héber Biblia.²⁰ Ezek arra utalnak, hogy a magyarországi diákok az eredeti nyelveken tanulmányozták a Szentírás szövegét.

Lutheránus oldalról a wittenbergi tanárok főként dogmatikai írásai nyitják a sort: a több mint négyszáz magyar hallgatót tanító²¹ Melancthon életművéből jelen van a *Corpus doctrinae Christianae*, és két „tankönyve”, az *Examen theologicum* és a többkötetes *Objectionum et responsionum theologicarum*, valamint az utolsó hitvallása.²² Kaspar Peucer a jóslásról írott művében a próféciákat elválasztotta a jósok mondásaitól.²³ A kommentárok közé tartozik Heinrich Möller Zsoltárok könyvéről írott munkája.²⁴ Polemikus éllel született Georg Maior *Vitae patrum*,²⁵ valamint Martin Chemnitz (és mások) jezsuita-ellenes iratai.²⁶

A nem wittenbergi lutheránus szerzők hasonló mennyiségű művét sorolhatjuk fel. Az oktatásban használták David Chytraeus rostocki tanár etikáját, tanulmányi rendjét és módszertanát csakúgy, mint Niels Hemmingsen koppenhágai professzor filozófiai és teológiai módszertanát (egybekötve maradtak ránk).²⁷ A lipcei professzorok közül Matthäus Dresser Bellarminus-ellenes vitairatával és Joachim Camerarius Jézus-életrajzával találkoztunk a kutatás során.²⁸ Johannes Clajus nordhauseni rektor a latin, a görög és a héber prozódiairól, Otto Casman stadei rektor műve az üdvösség bizonyosságáról értekezett.²⁹ Andreas Hyperius marburgi (kriptokálvinista) professzor kisebb munkáit is olvasták a diákjaink.³⁰

Két evangélikus lelkész: Lucas Lossius (Lüneburg) vasárnapi evangéliumok magyarázataira és katekizmusára, és Johannes Brenz (Schwäbisch Hall) János evangéliuma-magyarázatára bukkantunk.³¹ Két német nyelvű vitairat pedig a 17. század második felében a wittenbergi és a lipcei teológusok vitáját közvetítette.³² Az evangélikus szerzők mindegyike

¹⁷ Jelzete: F 516. Lásd: *Magyar katolikus lexikon*. I. köt, főszerk. Diós István, Szent István Társulat, Budapest, 1993, 398.

¹⁸ Jelzete: E 87

¹⁹ Jelzete: Sz 1409 koll. 1.

²⁰ Jelzete: Sz 969

²¹ Lásd: Szabó András: *i. m.*, 17.

²² Jelzete: A 441 koll. 4., C 270, C 544

²³ Jelzete: C 567

²⁴ Jelzete: E 743 koll. 1.

²⁵ Jelzete: D 1098

²⁶ Jelzete: D 657

²⁷ Jelzete: A 413 koll. 1–3.

²⁸ Jelzete: C 552 koll. 2., A 441 koll. 5.

²⁹ Jelzete: E 1356 koll. 2., B 637 koll. 1.

³⁰ Jelzete: F 414

³¹ Jelzete: B 590, F 518 koll. 2.

³² Jelzete: C 506

jól ismert a korábbi szakirodalomból, műveik rendszeresen feltűntek a református értelmiségiek polcain.³³

A református oldalról öt Kálvin-művet említhetünk: négy dogmatikai írást (az *Institutiót*, a *De scandalis*-t, a predestinációról írott értekezését és a kisebb értekezéseit), valamint egy Zsoltárok könyve-kommentárt.³⁴ A svájci dogmatikusok művei között a berni Wolfgang Musculus tollából született loci communes egy kötetben maradt ránk a berni Benedictus Aretius teológiai enciklopédiájával és Ursinus teológiai értekezéseivel.³⁵ Végezetül Bartholomäus Westheimernek a Szentírásból és az egyházatyák írásából összeállított antológiája mellett³⁶ a *Második Helvét Hitvallást* említhetjük.³⁷

Reformátori elvünk, a „sola Scriptura” nyomán számos Szentírás-magyarázó munka született a 16. században. Ezek közül bőven válogattak a wittenbergi peregrinusok is. Két zürichi teológus munkái közül kerültek ki azok a bibliamagyarázatos homiliák, amelyeket Wittenbergből hoztak haza a peregrinusok. Ézsaiás és Jeremiás próféták könyvét és az apostolok leveleit tette magyarázat tárgyává a zürichi Heinrich Bullinger,³⁸ kollégája, Ludovicus Lavater bibliamagyarázatos homiliái az Ezékiel próféta könyvét és a Példabeszédek könyvét dolgozták fel.³⁹ A bázeli Martin Borrhaus Jób könyve-kommentárja⁴⁰ és Wolfgang Musculus Tízparancsolat-kommentárja járul hozzájuk.⁴¹ Az Újszövetség értelmezését segítette a zürichi Rudolph Gualthertől a János evangéliumáról, az Apostolok Cselekedeteiről, a Rómaiakhoz, a Galatákhöz, és a Korinthusiakhoz írott levelekről szóló prédikációk. Mellettük Gualther egész évre való vasárnapi evangélium-gyűjteményét is megtaláljuk.⁴² A bázeli Sebastian Münster három műve: a héber–latin Bibliája, a héber nyelvtana és a Tóbiás könyve-kiadása zárja a svájci kálvinista szerzők sorát.⁴³

A leendő és a gyakorló lelkészek is haszonnal meríthettek a lausanne-i Gulielmus Bucanus művéből, amelyben a prédikációk megformálásáról és retorikai eszközökkel való felékesítéséről értekezett,⁴⁴ és a bázeli Amandus Polanus hermeneutikai kézikönyvéből.⁴⁵ Beza két, a Korinthusi levél nyomán született házassági tárgyú írása egybekötve érkezett hozzánk.⁴⁶ Antoine de la Roche Chandieu egy jezsuitákkal vitázó munkáját is hazahozták a diákjaink.⁴⁷

A németországi református teológusok művei közül keveset mutathatunk fel, elsőként Zacharias Ursinus (előbb zürichi, majd heidelbergi teológus) hittani értekezéseit.⁴⁸ Johannes Piscator herborni tanár kontroverzeteológiai munkája a megigazulásról egybekötve maradt fenn a heidelbergi David Pareus úrvacsorai értekezésével.⁴⁹ Meglehetősen szegényes a névsor, ha a svájci teológusok számával összevetjük.

³³ Lásd például: Oláh Róbert: *Miskolci Csulyak István és Tofeus Mihály református lelkészek könyves műveltsége*. Hernád, Sárospatak, 2022.

³⁴ Jelzete: R 3447, C 531, C 1486, E 743 koll. 2.

³⁵ Jelzete: C 24 koll. 1–3.

³⁶ Jelzete: C 271

³⁷ Jelzete: F 516

³⁸ Jelzete: B 18 koll. 1–2, E 735 (koll. 1.)

³⁹ Jelzete: B 785 koll. 1, 3.

⁴⁰ Jelzete: B 785 koll. 2.

⁴¹ Jelzete: F 518

⁴² Jelzete: B 19 koll. 1–2, B 16 koll. 1–4, B 12

⁴³ Jelzete: E 1356 koll. 1.

⁴⁴ Jelzete: B 659 koll. 3.

⁴⁵ Jelzete: B 659 koll. 1.

⁴⁶ Jelzete: D 765

⁴⁷ Jelzete: F 828

⁴⁸ Jelzete: C 24 koll. 2.

⁴⁹ Jelzete: C 573 koll. 2–3.

A leideni Lambertus Danaeus, és a saumuri akadémia alapítója, Philippe de Mornay is a korszak ismert szerzői voltak. Johannes Sleidanus diplomata és történész reformációtörténeti munkája mindkét protestáns felekezet alapműve volt.⁵⁰

Az angliai szerzők közül ketten vannak jelen a vizsgált művek között. Matthew Sutcliffe chelsea-i tanár egy Bellarminus-ellenes művével.⁵¹ A puritán William Perkinstől nem kevesebb mint négy művet vehettünk kézbe. Közülük kettő a puritán elmélkedés („conduct-book”), amelyeket Iratosi T. János nagytoronyai prédikátor magyarra is lefordított.⁵² A harmadik a *Prophetica*, amelyben a szerző Andreas Hyperius elméletét egyesítette a puritán prédikációs gyakorlattal.⁵³ A negyedik pedig egy katolikus-ellenes vitairat.⁵⁴ Mindez arra figyelmeztet, hogy a puritán kegyességi és retorikai irodalom a kevésbé jelentős angliai egyetemjárás ellenére,⁵⁵ valamint a Németalföldre irányuló jelentősebb peregrinációs hullám, vagyis a 17. század középső harmada előtt is már jelen volt a hazai értelmiségiek polcain, a wittenbergi egyetemjárás utolsó évtizedétől számolhatunk a recepcióval.⁵⁶

Eddig mindössze két nem-teológiai munka került a kezünkbe, mindkettő csillagászati tárgyú. A wittenbergi egyetem tanárainak (például Melanchthon és veje, Caspar Peucer) csillagászati érdeklődése fényében ez nem meglepő. Bartholomäus Schönborn wittenbergi matematikus, asztronómus, orvos kalendárium és Thomas Blebelius asztronómiai tankönyve sorolható ide.⁵⁷

A tulajdonosok és a könyveik

A fellelt kötetek egy kivétellel⁵⁸ Kárpát-medencei diákok (többségében református magyarok és néhány erdélyi szász hallgató) németországi tanulmánya során került a kollégiumi Nagykönyvtárba. Herepei János cikkei⁵⁹ óta tudjuk, hogy milyen sok hasznos adat lappang a régi könyvek lapjain. A prozopográfiai adatoktól a kapcsolati hálókra fényt vető kéziratos bejegyzésekig sokféle területen gazdagodhatunk a feltárásukkal.

A legkorábbi, jelen kutatásban fellelt wittenbergi provenienciájú antikváink a 16. század közepén vándoroltak a Kárpát-medencébe. Ugyanazon kolligátumban maradt fenn Heinrich Bullingernek az apostoli levelekhez írott magyarázata Johannes Brenz bibliamagyarázatos prédikációival a János evangéliumáról.⁶⁰ A kötet nem kevesebb mint négy (!) egykori wittenbergi diák kezén fordult meg egymás után. Ketten még a számos magyart tanító, és a

⁵⁰ Jelzete: D 583

⁵¹ Jelzete: C 552 koll. 1.

⁵² Jelzete: B 637 koll. 2–3. Iratosi T. János fordítását lásd: RMNy 1683.

⁵³ Jelzete: B 659 koll. 2. Értékelését lásd: Kecskeméti Gábor: A korai protestáns homiletika szerepe az európai és a hazai irodalmi gondolkodás történetében, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 107. (2003/4–5), 384.

⁵⁴ Jelzete: C 573 koll. 1.

⁵⁵ Gömöri György: *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789*, ELTE Levéltára, Bp., 2005.

Az adattár 313 diákot regisztrált 1526 és 1789 között.

⁵⁶ A németalföldi gyökerű recepcióra lásd: Berg Pál: *Angol hatások tizenhetedik századi irodalmunkban*. Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, Bp., 1946.; Bán Imre: *Apáczai Csere János*. Akadémiai K., Bp., 2003.

⁵⁷ Jelzete: A 441 (koll. 1–2.)

⁵⁸ Kivételt jelent az a kötet, amely a surpalibrosa szerint „[Johannes] W[achsmuth] B[elgranus]”-é volt 1599-től kezdve. A tulajdonos 1598-ban iratkozott be Wittenbergben. Lásd: Foerstemann, Karl Eduard (szerk.): *Album Academiae Vitebergensis ab a. Ch. MDII usque ad a. MDCII*. Tauchnitz, Niemeyer, Leipzig, Halle an der Saal, 1841, 451.

⁵⁹ Lásd: Herepei János: *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*. Szerk. Keserű Bálint, MTA, Budapest, Szeged, 1965; Herepei János: *Apáczai és kortársai*. Szerk. Keserű Bálint, MTA, Budapest, Szeged, 1966; Herepei János: *Művelődési törekvések a század második felében*. Szerk. Keserű Bálint, Kossuth Ny., Budapest, Szeged, 1966.

⁶⁰ Jelzete: E 735 koll. 1–2.

németül nem tudó diákok számára vasárnap reggelente latin nyelvű áhitatot tartó Philipp Melanchthon (1497–1560) professzorsága⁶¹ idején érkeztek a „Leucorea” egyetemére:

1. Az erdélyi származású Gallus Castak/Kazdak 1550. február 25-én iratkozott be az egyetemre,⁶² a hátsó kötéstáblán olvasható bejegyzés szerint július 21-én vásárolta a kötetet.

2. A következő tulajdonosa Hevesi Literáti Mihály volt, aki 1556 elejétől szintén Wittenbergben tanult. Hazatérve miskolci lelkész és borsodi esperes volt (1567/1568 körülől), majd Szikszón lelkészkedett (1588k.) és 1592 körül hunyt el Miskolcon.⁶³

3. Hevesi Literáti felesége (feltehetően már az özvegyeként) Károlyi S. Györgynek ajándékozta a könyvet, aki 1583-tól maga is Wittenbergben tanult, 1587-ben marosvásárhelyi lelkészként küldött adományt a coetusnak.⁶⁴

4. Károlyi 1606-ban, nagybányai lelkészsége idején adta tovább a vaskos kötetet Liszkai B. Demeternek. Liszkai Ecsedi Báthori István alumnusaként tanult Wittenbergben 1587 júliusától. 1606–1608 folyamán Aranyosmedgyesen szolgált és megválasztották a nagybányai egyházmegye esperesének is.⁶⁵

Debreceni Bálint 1548 augusztusában iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre. Ha azonos az 1580-ban bihari lelkészként említett személlyel, szép kort megért.⁶⁶ Sebastian Münster héber-latin Bibliájának 1546. évi második kiadását 1551-ben köttette be, ekkor tehát még külföldön tartózkodhatott.⁶⁷

Luther fametszetekkel illusztrált imakönyvének (*Betbüchlein*) latin változata, az *Enchiridion* nem volt ismeretlen a 16. századi Magyarországon, Georg Moller löcsei plébános és szepességi esperes is megvásárolta 1544-ben.⁶⁸ Szentbenedeki Pál 1553. október 27-én iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre, 1555. június 24-én részese volt a magyar Coetus megalapításának.⁶⁹ A beiratkozás évében szerezte meg Luther imakönyvét.⁷⁰ A későbbi szolgálati helyeit nem ismerjük, így csak gyaníthatjuk, hogy mivel Martonfalvi Tóth György váradi, majd debreceni tanár volt a könyv következő ismert tulajdonosa, Szentbenedeki a Partiumba vitte magával a könyvet Németországból.

Az erdélyi szász Lazarus Schultner Szebenben és Brassóban tanult, majd 1560 februárjában beiratkozott a Wittenbergi Egyetem diákjai közé. Hazatérve Szászcsanádon és Nagyselyken volt lekipásztor (mh. 1602).⁷¹ Georg Maiortól az egyházatyák életrajzát protestáns szempontból feldolgozó *Vitae patrum* Luther bevezetőjével jelent meg 1560-ban.⁷² A népszerű munka Bornemisza Péter *Ördögi kísértetek* című művének is forrása volt.⁷³ Mellékötvé megtaláljuk Maior Pál apostol-életrajzát. Schultner a megjelenés évében köttette be a könyvet egy helyi mester, Christoph Georg műhelyében német típusú reneszánsz kötésbe.

⁶¹ Szabó András: *i. m.*, 18.

⁶² Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*. ELTE Levéltára, Budapest, 2011, 2820. Gallus deák további sorsa ismeretlen.

⁶³ Szabó András: *i. m.*, 153.

⁶⁴ Károlyi 1591-ben Nagyenyeden, 1603–1606 között Nagybányán, 1606–1608 között talán Désen lelkészkedett. Lásd: Szabó András: *i. m.*, 163–164.

⁶⁵ Szabó András: *i. m.*, 187.

⁶⁶ Szögi László: *Magyarországi diákok*, 2794; Szabó András: *i. m.*, 293.

⁶⁷ A kötetről lásd: Oláh Róbert: Miről árulkodnak a peregrinusok bibliái?. In: *Mediárium*, 14. (2020/4), 6–7.

⁶⁸ Luther, Martin: *Luther válogatott művei*. 5. köt., *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Szerk., vál. Csepregi Zoltán, Luther, Bp., 2011, 155.

⁶⁹ Szabó András: *i. m.*, 235.

⁷⁰ Jelzete: B 705

⁷¹ Szabó András: *i. m.*, 268; Wagner, Ernst: *Die Pfarrer und Lehrer der Evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen*. I. Bd., *Von der Reformation bis zum Jahre 1700*, Böhlau, Köln, 1998, 630.

⁷² Jelzete: D 1098

⁷³ Bornemisza Péter: *Ördögi kísértetek*. Sajtó alá rend. Eckhardt Sándor, Akadémiai K., Budapest, 1955, 237.

Erről tanúskodik az aranyozott supralibros-a és a kötésen használt egyik görgető (Fides–Spes–Charitas) C. G. monogramja.⁷⁴

Szántai Festő Lukács Alaghy János regéci várnagy támogatásával tanult Wittenbergben 1558 decemberétől. Sátoraljaújhelyen (1559–1560k.) és Abaújszántón rektorkodott (1560–1561), majd 1561-ben újra Wittenbergbe ment. 1566 februárjában szentelték fel evangélikus lelkésznek, majd áldozatul eshetett a faluját sújtó tatár pusztításnak.⁷⁵ A görög Újszövetséget és a János evangéliumának görög nyelvű verses parafrázisát a második németországi útja során szerzete.⁷⁶

Szikszai Hellopoeus Bálint 1562 januárjában iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre, ahol 1566-ban a magyar coetus 16. seniora volt. 1566 októberétől a Genfi Egyetemen tanult. Hazatérve Egerben tanított, majd lelkészkedett, 1573-tól haláláig Debrecenben szolgált.⁷⁷ 1565-ben, Wittenbergben szerezte a párizsi Robertus Stephanus (Estienne) műhelyében 1539–1540-ben megjelent héber Bibliáját. A csonka negyedik kötet lapjain vörös és fekete tintás latin nyelvű jegyzetanyagot hagyott ránk.⁷⁸

Körtvélyesi S. János 1572. augusztus 18-án subscribált a Wittenbergi Egyetemen. 1577-ben Diósgyőrben, 1592-ben Cegléden volt pap, utóbbi helyén alsódunamelléki püspök és kecskeméti esperes volt.⁷⁹ 1594-ben már Gyöngyösön szolgált.⁸⁰ Az egyetemi beiratkozást követő évben, 1573-ban készült az a két lutheránus iratból álló kolligátum, amelybe a wittenbergi filippisták és a lipcei gnéziolutheránusok (ortodoxok, flacianisták) között folyó teológiai viták rendezésére született német nyelvű iratokat kötött egybe.⁸¹ A két mű 1571-ben és 1572-ben jelent meg, tehát nagyon friss viták anyagát tartalmazta, ráadásul a megszokottól eltérően nem latinul, hanem németül szólt az olvasóhoz. Bár a magyar diákok többsége aligha tudott németül,⁸² Körtvélyesi azon kevesek közé tartozhatott, akik elsajátították a fogadó ország nyelvét.

Kálvin főművének, az *Institutió*nak az elterjedéséről az elmúlt évtizedekben számos adatot feltártak.⁸³ A fellelt kötetek közül az egyik legizgalmasabb a sárdi és radnóti praelectiókat tartalmazó debreceni példány, amelyet korábban Fekete Csaba ismertetett. Szerinte több wittenbergi diákról is feltételezhető, hogy őt rejti a kötésbe nyomott supralibros: „JO. [K/H?]Z. 1578”.⁸⁴ Közülük Hercegszőlősi (H[erczeg] Zolesius/Zeuleusius) Jánosé lehetett a könyv, aki 1578 tavaszán érkezett a reformáció egyetemére. 1581-től Marosvásárhelyen rektorkodott, 1588–1589-ben Gyulafehérváron volt beosztott lelkész. Mivel Szabó András

⁷⁴ Haebler, Konrad: *Rollen- und Plattenstempel des XVI. Jahrhunderts*. I. köt., Facsimile, Martino Publ., Mansfield, 2000, 136–139.

⁷⁵ Szabó András: *i. m.*, 228.

⁷⁶ A kötetre korábban lásd: Oláh Róbert: *Miről árulkodnak*, 7–9.

⁷⁷ Szabó András: *i. m.*, 249.

⁷⁸ A kötetre korábban lásd: *Biblia Sacra Hungarica: a könyv, „mely örök életet ad”: 2008. november 21 – 2009. március 29.* Országos Széchényi Könyvtár. Szerk. Heltai János, Gáborjáni Szabó Botond, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2008, 176–177; Oláh Róbert: *Miről árulkodnak*, 9–11.

⁷⁹ Szabó András: *i. m.*, 179–180.

⁸⁰ Monok István: *A gyöngyösi Református Gyülekezet lelkipásztorai és tanítói 1557–1710*. Ráday Gyűjtemény, Budapest, 1986, 9–10.

⁸¹ Jelzete: C 506

⁸² Szabó András: *i. m.*, 18.

⁸³ Lásd: Ősz Előd: *i. m.*, Oláh Róbert: Kálvin művei a kora újkori magyarországi könyvtárakban. In: Gáborjáni Szabó Botond (szerk.): *Tanulmányok Kálvinról és magyarországi jelenlétéről*. Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, 2011, 116–148; Oláh Róbert: *Kálvin műveinek recepciója a 16–17. századi Magyarországon*. Szerk. Györi L. János, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2020.

⁸⁴ Jelzete: R 3447; Fekete Csaba: Kálvin Sárdon és Radnóton: Hazai tananyag volt az Institúció 1595-ben. In: Gáborjáni Szabó Botond (szerk.): *Tanulmányok Kálvinról és magyarországi jelenlétéről*. Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, 2011, 65–66. A könyvkötés szennyezettsége és kopottságát miatt a Fekete Csaba által közölt „JO. KZ. 1578” olvasható akár „JO. HZ. 1578”-nak is.

adattára szerint „háza volt Sárdon és Gyulafehérváron”,⁸⁵ a három-négy jelölt közül ő lehetett az, aki először Wittenbergben végigolvasta az *Institutiót*, majd Sárdon és Radnóton háromszor adta elő nyilvános órákon a műből kivonalt tabulák alapján a reformátor dogmatikáját.⁸⁶

A szikszói születésű Siderius János 1583 májusában iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre, majd néhány hónappal később a magyar coetus 34. seniorává választották. Hazatérve Kassán és Tarcalon lelkészkedett, abaúji esperesnek is megválasztották.⁸⁷ Megírta a kor legnépszerűbb gyermekeknek szóló katekizmusát, amely a 16–18. század folyamán legalább 34 alkalommal megjelent.⁸⁸ Siderius 1584-ben köttette be Johannes Sleidanus népszerű, a reformáció történetét feldolgozó munkáját.⁸⁹

A kötésbe nyomott supralibrosok időnként csak további bejegyzések segítségével oldhatók fel. Így van ez a kollégiumi Nagykönyvtár egyik antijezsuitika-kötetével is.⁹⁰ A Martin Chemnitz és mások jezsuita-ellenes műveit közreadó válogatás második részét a megjelenést követően három évvel, 1588-ban köttette be a D. K. T. monogram mögé rejtőző tulajdonos, aki a wittenbergi matrikula szerint két „Transylvanus” diákkal is azonosítható. A martonfalvi szász Daniel Klein és a boroskrakkói Krakкаи Demeter is a reformáció egyetemén tanult 1588-ban. Krakкаи az előző év augusztusában iratkozott be Forgách Mihály, Máriássy Zsigmond és Péchy Zsigmond nevelőjeként, majd Itáliába is elkísérte tanítványait, hazatérére a sárospataki Kollégiumban tanított. Klein életéről mindössze annyit tudunk, hogy 1589-ben Helmstedt egyetemére is beiratkozott.⁹¹ A kötet következő tulajdonosa Váraljai G. Lőrinc volt, aki külföldi tanulmányai után 1651-től Ibrányban lelkészkedett, majd 1659-től II. Rákóczi György papjaként szolgált, végül 1660-tól Nagyecsedben volt pap.⁹² Váraljai felbukkanása teszi valószínűbbé, hogy Krakкаи Demetert kell a kötet első tulajdonosának tartanunk. A Patakon tanító Krakкаи örököseitől a könyv könnyen kerülhetett a Patakon és tágabb környezetében szolgáló Váraljaihoz.

Kálvinnak a botrányokról és a predestinációról írott értekezéseit⁹³ Szikszai István⁹⁴ köttette egybe Wittenbergben, 1576-ban. Eredetileg nem ajándéknak szánta, mivel a saját monogramját üttette a német típusú reneszánsz bőrkötésre. 1577 februárjában, még németországi tanulmányai idején indította útnak a könyvet Magyarországra, a címzett Szentandrás István abaújszinnai pap volt, a későbbi tarcali pap és abaúji esperes.⁹⁵ Szentandrás még valamikor 1612 előtt megvált a kötettől, ugyanis ekkor már Szeli Tamás⁹⁶ ajándékozta Vilmányi János vinnai papnak.⁹⁷ A Szeli bejegyzése meglehetősen homályos: afölötti örömét fejezi ki, hogy Vilmányi visszatért a világból Krisztus nyájába, s azért küldi neki éppen Kálvin

⁸⁵ Szabó András: *i. m.*, 152.

⁸⁶ Fekete Csaba: *i. m.*, 68–70.

⁸⁷ Szabó András: *i. m.*, 220–221.

⁸⁸ Siderius János: *Kisdéd gyermekeknek való katekizmus*. A szöveget gond., jegyz., bevez. tanulmány Győri L. János, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2010, 13.

⁸⁹ Jelzete: D 583

⁹⁰ Jelzete: D 657

⁹¹ Szögi László: *Magyarországi diákok*, 3642, 3667; Szabó András: *i. m.*, 180–181.

⁹² Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. 3., jav., bőv. kiad., szerk. Ladányi Sándor, MRE Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1977, 674.

⁹³ Jelzete: C 531

⁹⁴ Szikszai István 1576. október 6-án iratkozott be Wittenbergben, 1577-ben részt vett az egyetemi disputációkon. Hazatérve 1581-ben és 1596-ban Selyeben szolgált. Lásd: Szabó András: *i. m.*, 244.

⁹⁵ *Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai*. Kiad. Dézsi Lajos, Bp., MTA, 1898, 213, 277.

⁹⁶ Szeli 1619-ben monoki pap volt. Lásd: Ugrai János (szerk.): *A Tiszántúli Református Egyházkerület lelkészei: A kezdetektől a millenniumig: adattár*. 3., bővített, javított kiad., [s. n.], Sárospatak, Tiszaújváros, 2017, 221. (G 41)

⁹⁷ Vilmányi 1608–1609-ban Göncruszkán, 1621–1626-ban Hernádbüdön szolgált. Lásd: Ugrai János: *i. m.*, 21, 23. (A 23, A 27)

első említett művét, hogy megerősítse a botrányokkal szemben.⁹⁸ A kötet később Krizbai Farkas Györgyhez vándorolt, aki a Debreceni Református Kollégiumra hagyományozta a könyveit,⁹⁹ majd 1758-ban bukkant fel újra, amikor a Kis Gáspár debreceni szenátor javait összeíró városi tisztviselők rátaláltak a hagyatékában és visszajuttatták a Kollégiumba.

Szikszai egy másik kötete is igen friss kiadványt jelez. Kálvin kisebb teológiai értekezéseinek gyűjteménye 1576-ban jelent meg Genfben, a reformátor ifjúkori filológiai szárnypróbálgatásainak termékével: Seneca *De clementia* című művéhez írott kommentárjával. Szikszai 1576 októberében iratkozott be az egyetemre, s még ugyanebben bekötötte (akárcsak az előző kötetet). Tőle kerülhetett Vedani Ferenchez, az olasz származású elmagyarosodott prédikátorhoz, aki szintén járt a Wittenbergi Egyetemen (1565), majd Bécsben (1566) és Padovában (1567–1569) folytatta a tanulmányait. Hazatérve Beregszászon, Kassán, Alsómislyén, majd újra Kassán szolgált.¹⁰⁰ A kötet az ifjú Komáromi Csipkés Györgytől került a Debreceni Református Kollégium birtokába, aki még a peregrinációja előtt, 1649–1650 között a kassai iskola rektora volt, s ott szerezhette a könyvet is.¹⁰¹ Valószínű, hogy még a külföldre indulása előtt eljuttatta az alma mater könyvtárába a kötetet, neve mellett ugyanis nem jelzik, hogy a már németalföldön szerzett teológiai doktori cím birtokosaként, a Kollégium tanáraként, esetleg debreceni városi lelkészként adta át a könyvet.

Philippe de Mornay keresztyén apologetikai művét és egyházkormányzati értekezését¹⁰² Békési Sartoris György, Debrecen város alumnusa vásárolta meg 1590-ben, nem sokkal a Wittenbergből való hazatérése előtt.¹⁰³ A fiatalon elhunyt debreceni rektor hagyatékából Tölcsöki Pitter Mihály váradi rektorhoz került 1616-ban, aki néhány évvel korábban még a Heidelbergi Egyetem hallgatója volt.¹⁰⁴ Tőle vándorolt Pécsváradi B. Péter váradi paphoz, aki református részről terjedelmes vitairatban felelt Pázmány Péter *Kalauzára*.

Bartholomäus Westheimernek a Szentírásból és az egyházatyák írásaiból összeállított antológiáját 1589-ben kötötte be a tulajdonosa. A kötés bőrébe préselt supralibros („M. B. 1589”) kétféle feloldást is megenged.¹⁰⁵ Rejtheti egyrészt Börvelyi Mihályt, aki 1586. október 12-én subscribált Wittenbergben, majd 1600–1601 folyamán szalacsi és bihardiószei papként volt érmelléki esperes.¹⁰⁶ De rejtheti a kassai származású Martinus Brechtelt is, aki 1587 júliusában iratkozott be (és 1590 márciusában még ott tartózkodott), később Kassán volt tanár és a városi szenátus tagja.¹⁰⁷

Rudolf Gwalther bibliamagyarázatos homiliáit Óvári Sidó Mihály megrendelésére kötötték be, nem sokkal az 1596. szeptember 22-én történt beiratkozása után.¹⁰⁸ 1599-ben a szilágycsehi zsinaton szentelték fel tisztántúli papnak Ecsedre, ahol 1603-ig szolgált. 1615-ben Nyírcsászárban, 1616-ban Németiben, 1627-ben Tiszaszederkényben volt lelkész.¹⁰⁹

⁹⁸ Kálvin a művében háromféle botrányról értekezik, amelyek megzavarhatják az egyház rendjét: az emberi elme és az Evangélium különbözőségéből fakadó, a helytelen értelmezésből eredő (szekták), az evangélium ellen hirdetett rágalmakból származó botrányokról.

⁹⁹ Krizbai Farkas György debreceni pap majd udvari lelkész Bánffy Dénes mellett. Lásd: Fekete Csaba, G. Szabó Botond: A Kollégium Nagykönyvtára. In: Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1988, 403.

¹⁰⁰ Szabó András: *i. m.*, 290.

¹⁰¹ Zoványi Jenő: *i. m.*, 331.

¹⁰² Jelzete: C 555

¹⁰³ Békési Sartoris 1588. szeptember 16-án iratkozott be az egyetemre. Lásd: Szabó András: *i. m.*, 97.

¹⁰⁴ Szögi László: *Magyarországi diákok*, 819.

¹⁰⁵ Jelzete: C 271

¹⁰⁶ Szabó András: *i. m.*, 104.

¹⁰⁷ Szögi László: *Magyarországi diákok*, 3635; Caproș, Julia: *Students from Košice at foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. CEU, Budapest, 2010, 273.

¹⁰⁸ Jelzete: B 12

¹⁰⁹ Szabó András: *i. m.*, 207.

David Chytraeus rostocki tanár etikai és pedagógiai munkáit, valamint Niels Hemmingsen koppenhágai professzor filozófiai és teológiai módszertanát¹¹⁰ Bélteki Csanádi István monogramja díszíti a beszerzés évével: 1603. A tulajdonosa ugyanezen év május 25-én iratkozott be Wittenbergben, majd 1607-től Sátoraljaújhelyen volt rektor, 1617–1621 között Zemplénben lelkészkedett.¹¹¹

Bélteki Csanádi társaságában iratkozott be Sziszeki Sartoris Mihály a Wittenbergi Egyetemre 1603. május 25-én, ahol 1604 és 1606 között a magyar coetus 51. seniora volt. Hazatérve alma matere, a Debreceni Református Kollégium tanára volt 1606–1609 között.¹¹² Theodore de Bèze két művéhez jutott hozzá 1606-ban, mindkettő a házassággal kapcsolatos teológiai munka: az első a poligámiáról, a második a válásról értekezik. A kötet legalább hét további tulajdonos kezén vándorolt, mire 1770-ben bekerült a kollégiumi Nagykönyvtárba.¹¹³

A debreceni antikvák között három is akad, amely ajándékként cserélt gazdát. A Theophilus Gervasius szerzői álnév alatt Erasmus, Luther, Melancthon, Kálvin és mások műveiből összeállított gyűjteményt (*Panoplia Christiana*)¹¹⁴ a Wittenbergben tanuló Tállyai Turócz Márton küldte Sárközi Tólas János (?–1597) tállyai papnak ajándékba 1589-ben. Eddig nem volt ismert Sárközi tállyai papsága, csak annyit tudtunk róla, hogy 1592–1593 között Egerben volt prédikátor, és elvette Károlyi Gáspár özvegyét.¹¹⁵ Tállyai Turócz pedig a hazatérése után a Tállyához közeli Göncön szolgált rektorként majd papként 1594 előtt.¹¹⁶ Sárközi halála után, 1597-ben a Wittenberget és Heidelberget megjárt Újfalvi Mátéhoz került a kötet, aki hazatérve Tokajban szolgált papként.¹¹⁷ Tőle vándorolt Újfalvi Katona Imréhez, aki 1599-ben, a pataki tanársága idején szerezte meg a könyvet.¹¹⁸

Nagybányai Snobol István 1603. május 25-én iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre.¹¹⁹ Még ugyanazon évben beköttette Otto Casmann és Perkins munkáit,¹²⁰ majd hamarosan elküldte Ványai Mihály gyöngyösi lelkésznek ajándék gyanánt.¹²¹

Polanus, Perkins és Bucanus egybekötött munkáit¹²² ajándékozta Petrus Roseus Coronensis a szintén brassói származású Christian Bencknernek (?–1615) 1603 októberében. Hazatérésük után mindketten Brassóban működtek: Roseus az iskola rektoraként (később Volkányban volt pap), Benckner városi jegyzőként és a nagytanács szóvivőjeként.¹²³

Kecskeméti Rozsos Imre 1604 augusztusától tanult Wittenbergben. 1608-tól a kassai magyar iskola első rektoraként, 1609-től kassai papként szolgált.¹²⁴ A beiratkozást követő évben, 1605-ben egybekötött kolligátumában három rendkívül friss teológiai művet hagyott ránk. Az első William Perkins és Jodocus Coccius egyháztörténeti keretben folytatott polémiájának irata 1604-ből. A második Johannes Piscator herborni tanár Bellarminus-ellenes

¹¹⁰ Jelzete: A 413

¹¹¹ Szabó András: *i. m.*, 98.

¹¹² Szabó András: *i. m.*, 253.

¹¹³ Jelzete: D 765

¹¹⁴ Jelzete: C 322

¹¹⁵ Varga András (szerk.): *Magyarországi magánkönyvtárak*. I. köt., 1533–1657. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1986, 57–58.

¹¹⁶ Szabó András: *i. m.*, 255.

¹¹⁷ Szögi László: *Magyarországi diákok*, 720, 3709; Ugrai János: *i. m.*, 232. (G 62)

¹¹⁸ Szabó András: *i. m.*, 255.

¹¹⁹ Szabó András: *i. m.*, 204.

¹²⁰ Jelzete: B 637

¹²¹ Ványai gyöngyösi lelkész volt 1599–1605 között, 1606-tól Tornalján pap. Lásd: Monok István: *A gyöngyösi*, 10.

¹²² Jelzete: B 659

¹²³ Lásd: Szabó Miklós, Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. JATE, Szeged, 1992, 2309; 341.

¹²⁴ Szabó András: *i. m.*, 174.

vitairata a megigazulásról 1599-ből. A harmadik David Pareus heidelbergi tanár úrvacsorai értekezésének latin fordítása 1603-ból.¹²⁵

Várad Farkas Gergely 1607 februárjában iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre, és megválasztották a magyar coetus 52. seniorának. 1608 februárjában a Marburgi Egyetem diákjai közé sorolták, s még ugyanazon év augusztusában hazatért. 1609-től a várad iskoláskirálya volt, 1610 novemberében szentelték fel papnak, ismeretlen tiszántúli településen szolgált, majd 1622-től Szatmáron lelkészkedett.¹²⁶ A Zsoltárok könyvéhez írott két kommentárt kötetett egybe, amelyek a wittenbergi Heinrich Möller és Kálvin tollából származtak.¹²⁷ Mivel a kötetstáblákon a szász választófejedelemség és a hesseni tartománygrófság címere is megtalálható, nem dönthető el egyértelműen, hogy Wittenbergben vagy Marburgban készült a kötet. A könyv később Bacsoni Baló Menyhért sárospataki tanárhoz (1656–1662) került.

Wittenbergi vonatkozású könyvkötések

A wittenbergi magyar diákok a mellékletben felsorolt, többnyire eredeti kötésben fennmaradt könyveik jelentős részét a helyi mestereknél költethették be. A német típusú reneszánsz kötések között többet is találunk, amelyekre a városra vagy a tartományra utaló képeket préseltek.

A szász választófejedelmi címet látjuk Nagytálya Benedek 1590-ben és Várad Farkas Pál 1608-ban bekötött könyvein.¹²⁸ Várad Farkas kötetét már bemutattuk korábban. A Rudolf Gwalther műveiből összeállított kolligátumot az a Nagytálya Benedek vásárolta meg 1590-ben, aki egy évvel korábban iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre, hazatérve pedig ináncsi papként szolgált 1591–1597 között.¹²⁹

A tartományi címerek mellett az uralkodók is felkerültek a könyvkötésekre. Jó példa erre az I. (Nagylelkű) János Frigyes szász választófejedelemtől készült portré, akit V. Károly német-római császárral párban ábrázoltak.¹³⁰ A Siderius János 1584-ben jutott Johannes Sleidanus már említett reformáció-történeti munkájához. Ezúttal a kötés utal a tartalomra: a schmalkadleni háborúban egymással szembe álló uralkodókat látjuk a kötetstáblákon.

Három könyv hátsó kötetstáblájára a wittenbergi látképet meghatározó Mária-templom került a város címerével. A háromból két kötetnek az első kötetstáblájára Religio képét nyomták. Ez a Religio-ábrázolás különbözik a Szenci Molnár Albert által is kiadott *Igaz vallás* ikonológiai programjától,¹³¹ a kötésekben Religio teljesen felöltöztetett női alakja faragott kövekből rakott fal mögött áll és két fáklyát tart a két kezében.¹³² A harmadikon a szász választófejedelmi címer látható.¹³³ A háromból az első könyv Lambertus Danaeus loci communes-ét rejti, amelyet Szikszai György a beiratkozása évében, 1589-ben kötetett be (később Aszalón (1595–1597) és Mezőzomborban (1612–1623) volt pap).¹³⁴ A másodikat a már említett Tálya Turóc Márton küldte Sárközi Tóth Jánosnak ajándékba.¹³⁵ A harmadik kötet a héber nyelv tanulmányozásához használatos munkák kolligátuma. Münster alapvető

¹²⁵ Jelzete: C 573

¹²⁶ Szabó András: *i. m.*, 283–284.

¹²⁷ Jelzete: E 743

¹²⁸ Jelzete: B 16, E 743

¹²⁹ Szabó András: *i. m.*, 204.

¹³⁰ Jelzete: D 583

¹³¹ Lásd: Teszelszky, Kees: *Szenci Molnár Albert elveszettnek hitt Igaz vallás portréja (1606), avagy holland-flamand-magyar szellemi kapcsolat a kora újkorban*. ELTE BTK Közép- és Koraújkori Magyar Történeti Tanszék, Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, Budapest, 2014.

¹³² Jelzete: C 309, C 322

¹³³ Jelzete: E 1356

¹³⁴ Jelzete: C 309. A tulajdonosra lásd: Szabó András: *i. m.*, 244.

¹³⁵ Jelzete: C 322

héber nyelvtanát, a vele kiadott Tóbiás apokrif könyvének latin-héber bilingvis szövegét, (Münster bevezetőjével), valamint Johannes Clay nordhauseni rektor latin–görög–héber prozódiai kézikönyvét¹³⁶ szerezte meg Thúri Farkas Boldizsár 1571-ben. Thúri Farkas 1568 márciusában iratkozott be Wittenbergben, 1571 áprilisában aláírta a coetus új törvényeit. Az 1570-es években somlyai Báthori István hadseregének tábori papja volt, majd szolgált Kisvárdán (1581–1582), Gálszécsen (1586-ig) és Varannón (1586-tól).¹³⁷

Összegzés

A wittenbergi magyar peregrinusoktól a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában fennmaradt könyvek a közel kortárs protestáns (főként németországi evangélikus és svájci református) szerzők teológiai műveinek színe-javát őrzik, kiegészülve néhány ma már kevésbé ismert auktor munkájával. A 44 kötetben fennmaradt 78 mű döntő többsége latinul volt hozzáférhető a diákok könyvtáraiban, a maradékot héberül (5 mű), görögül (3 mű) vagy németül (2 mű) olvashatták.

Rendkívül friss recepcióról tanúskodtak a könyvek, a megszerzett művek több mint fele mindössze öt éven belül hagyta el a nyomdát, nem egy esetben már a megjelenés évében magyar tulajdonos kezében volt a mű bekötve (mint például a *Második Helvét Hitvallás*). A könyvek több mint négyötöde a megjelenést követő 15 éven belül már magyar diák tulajdonában volt.

A hazahozott példányok többnyire a Tiszántúli Református Egyházkerület keleti-, vagy a Tiszáninneni Református Egyházkerület déli- és középső területeire érkeztek. A tulajdonosok között a magyar coetus négy vezetőjét azonosíthattuk: Szikszai Hellopoeus Bálint a 16., Siderius János a 34., Sziszeki Sartoris Mihály az 51., Váradi Farkas Gergely az 52. seniora volt a diákközösségnek.

A könyvek első tulajdonosai a 16. század második felében és a 17. század elején kisebb részben református vidéki iskolák vagy kollégiumok katedráin tanítottak, nagyobb részben református gyülekezetek papjai voltak. Néhány esetben egyházmegyei (Siderius János abaúji esperes) vagy egyházkerületi (Körtvélyesi S. János dunamelléki püspök) vezető tisztségre is megválasztották őket. Egy debreceni lelkész (Szikszai Hellopoeus Bálint) mellett egyetlen tiszántúli püspök vagy debreceni esperes könyve nem került elő. A Debreceni és a Sárospataki Református Kollégium egy-egy tanárát is a tulajdonosok között azonosíthattuk Sziszeki Sartoris Mihály és Krakкаи Demeter személyében. A kötetek egy része a tulajdonosok kapcsolati hálójáról is árulkodott: egyetemi barátok vagy hazai támogatók részére küldött ajándékok voltak.

Melléklet

A tanulmányban hivatkozott régi nyomtatványok leírása

Rövidítések

K – kötés leírása

P – possessor-bejegyzések (kronológiai rendben)

M – megjegyzések

A 413 (koll. 1.)

CHYTRAEUS, David: [1] *Davidis Chytraei regulae vitae, accessit huic postremae editioni genus ipsum virtutis methodice explicatum ...*, [2] *Fons doctrinae virtutum, et genus ipsum*

¹³⁶ Jelzete: E 1356

¹³⁷ Szabó András: *i. m.*, 266.

virtutis, [Eisleben], [typis et sumptibus Henningi Grosii, excudebat Bartholomaeus Hörnigk], [1598], [16], 430, 431–477, [12] p., 8°. – VD 16, C 2750

K Zöldre festett pergamenkötésben. Supralibros: S[tephanus] C[hanadi] B[eltekinus] 1603.

P *Vita mihi Christus [...]* Georgio Péri (az első kötéstábla belső oldalán)

Prae titulus G[eorgius] P[éri] commendat offert [...] donat suo charissimo ac dilectissimo confilio

Andreae Miszti (az első kötéstábla belső oldalán)

Miszti András Uramt[ól] A[nn]o 1717 Die 3 Julii (A^{1r})

Liber Scholae Debr[ecinae] (A^{1r})

M Címlapja hiányzik

(koll. 2.)

CHYTRAEUS, David: *De ratione discendi et ordine studiorum in singulis artibus rectè instituendo*, Witebergae [Wittenberg], [Samuel Selfisch, d. Ä.], 1586, [120] fol., 8°. – VD16 ZV 21651

(koll. 3.)

HEMMINGSEN, Niels: *De methodis libri duo, quorum prior ... omnium methodorum ... quarum usus est in philosophia, ... declarationem, posterior ... ecclesiasticen sive methodum theologicam interpretandi concionandique continet*, authore Nicolao Hemmingio, Lipsiae [Leipzig], imprimebat Johannes Steinman, 1578, [16], 213 p., 8°. – VD16 H 1868

A 441 (koll. 1.)

SCHÖNBORN, Bartholomaeus: *Computus astronomicus, in quo praecipuarum partium temporis descriptiones, à motu coelestium corporum deductae, unà cum forma calendarii usitata, exponuntur*, studio et opera Bartolemaei Schönbornii, [Wittenberg], [id. Johann Krafft örökösei], [1579], [8], 147, [32] fol., 8°. – VD 16 S 3362

K Pergamenkötésben. Supralibros: A[ndreas] F[ogas] D[ebreceni] 1606.

P *Emerici Lengyel Szoboszloviae* 1822. (az első kötéstábla belső oldalán)

M Címlapja hiányzik. – *Valet d[enarios]* 40.

(koll. 2.)

BLEBELIUS, Thomas: *De sphaera et primis astronomiae rudimentis libellus, ad usum scholarum maxime accomodatus*, accurata methodo et brevitae conscriptus ac denuo editus a' M. Thoma Blebelio, Witebergae [Wittenberg], ex officina Cratoniana, 1603, [32], 203, [2] p., 8°.

(koll. 3.)

GWALTHER, Rudolf: *De syllabarum et carminum ratione, libri duo*, authore Rodolpho Gualthero, Coloniae Agrippinae [Köln], apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1574, 88 fol., 8°. – VD 16 W 1139

(koll. 4.)

MELANCHTHON, Philipp: *Responsiones ad impios Articulos Bavaricae inquisitionis, in quibus simul explicantur parecipuae controversiae horum temporum*, Philippus Melanthon, Witebergae [Wittenberg], excudebat Clemens Schleich et Antonius Schöne, 1569, [79] fol., 8°. – VD 16 M 4172

(koll. 5.)

CAMERARIUS, Joachim: *Historiae Jesu Christi filii Dei nati in terra matre sanctiss. sempervirgine Maria summatim relata expositio, itemque eorum quae de apostolis Jesu Christi singulatim commemorari posse recte et utiliter visa sunt*, Ioachim Camerarius, Lipsiae [Leipzig], [Johannes Steinman], 1581, [22], 214, [1] p., 8°. – VD 16 C 441

M Az utolsó levél hiányzik

B 12

GWALTHER, Rudolf: *Homiliarum in evangelia dominicalia*, authore ... Rodolpho Gualthero, Lugduni Batavorum [Leiden], [s. n.], 1585, 1 tom., 2°

Pars 1., *Homiliarum in evangelia dominicalia, a vigilia nativitatis ... Iesu Christi, usq. ad festum Paschatis*, 3–432 fol.

Pars 2., *Homiliarum in evangelia dominicalia a die Paschatis, usque ad festum nativitatis ... Iesu Christi*, [6], 263 fol.

Pars 3., *Qvae diebus festis tam Iesu Christi, Domini Nostri, quam aliquorum sanctorum eius, pro concione proponuntur et explicantur*, [12], 526 p.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben növényi ornamentikus-sisakos férfifejes, a másodikban palmettás, a belsőben allegorikus alakokat ábrázoló (Caritas-Spes-Fides-Prudentia-Temperantia) görgető lenyomata. Az első kötéstábla középmezőjében lemezről nyomott Salamon ítélete (körirata: „Ingenitum prudens poscit litesq. resolvit femineas populos”), a hátsón Sámson az oroszlánnal (körirata: „Nascitur angelico Samson conceptus ab ore urbe fores aufer Samson”). Supralibros: M[ichael] S[idó] O[vári] 1596

P *Ex libris Joh[annis] P. Vásárhelyi* (a hátsó kötéstábla belső oldalán)

Johannes P. Vásárhelyi possidet hunc libellum (a hátsó kötéstábla belső oldalán)

Ex libris Samuelis Haller (Pars 1, 3. fol.)

Ex libris Gregor[ii] K. Szőnyi mpr. (az első kötéstábla belső oldalán)

Liber Ill[ustris] Coll[egii] Debr[ecinensis] (az első kötéstábla belső oldalán)

M Pars 1–3. egybekötve. – Az első rész címlapja és az első 8 levele, valamint a harmadik rész utolsó 15 levele hiányzik. – Széljegyzetekkel.

B 16 (koll. 1.)

GWALTHER, Rudolf: *In d. Pauli apostoli Epistolam ad Romanos homiliae*, authore Rodolpho Gualthero, Tiguri [Zürich], excudebat Christophorus Froschoverus, 1580, [20], 235 fol., 2°. – VD 16 W 1087

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. Az első keretben sisakos férfifejes-kövényi ornamentikus, a másodikban palmettás, a harmadikban (F. H. monogramos) Caritas-Prudentia-Temperantia(?) görgető lenyomata. Az első kötéstábla középmezőjében szász választófejedelmi címer, a hátsó tábla címerképe erősen kopott. Supralibros: B[enedictus] N[agy] T[álya]i 1590.

P *Szepsi András-é* (címlap)

M Széljegyzetekkel. – *Constat Tal[leris] IIII. d[enarios] 50.* (az első kötéstábla belső oldalán).

(koll. 2.)

GWALTHER, Rudolf: *In priorem d. Pauli apostoli ad Corinthios epistolam homiliae, XCV*, authore Rodolpho Gualthero, Tiguri [Zürich], in officina Froschoviana, 1588, [18], 272 fol., 2°. – VD 16 W 1104

M Széljegyzetekkel

(koll. 3.)

GWALTHER, Rudolf: *In posteriorem d. Pauli apostoli ad Corinthios epistolam homiliae, LXIII*, authore Rodolpho Gualthero, Tiguri [Zürich], in officina Froschoviana, 1588, [14], 144 fol., 2°. – VD 16 W 1108

M Széljegyzetekkel

(koll. 4.)

GWALTHER, Rudolf: *In d. Pauli apostoli Epistolam ad Galatas homiliae LXI*, authore Rodolpho Gualthero, Tiguri [Zürich], excudebat Christophorus Froschoverus, 1581, [14], 162 fol., 2°. – VD 16 W 1083

M Széljegyzetekkel

B 18 (koll. 1.)

BULLINGER, Heinrich: *Isaias excellentissimus Dei propheta, cuius testimoniis Christus ipse Dominus et eius apostoli cereberrime usi leguntur, expositus homiliis CXC ...; Acessit et his brevis threnorum explicatio, rerum item et verborum copiosus index*, authore Henricho Bullingero, [Zürich], [Christoph Froschauer], [1567], [11], 352, [2] fol., 2°. – VD 16 B 9646

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben szőlőindás, a középsőben palmettás, a belsőben allegorikus alakokat (Fides-Prudentia-Temperantia-Charitas-Spes) ábrázoló görgető lenyomata. Az első tábla középmezőjében lemezről nyomott Fides és Spes (körirata: „Animosa solet impetrat alma fides Christo quam dante salutem expectare soror spes”), a hátsón Caritas

koldussal (kőrirata: „Qvae vocor insigni charitum de nomine virtus omnia qvae pietas svadet obire seqvor”). Supralibros: G[eorgius?] P. Sz[écsi?] 1576

M A címlap és az index első két levele hiányzik. – Széljegyzetekkel

(koll. 2.)

BULLINGER, Heinrich: *Ieremias fidelissimus et laboriosissimus Dei propheta, expositus per Heinrychum Bullingerum, ... concionibus CLXX. quibus perspicue ... docetur ...*, expositus per Heinrychum Bullingerum, Tiguri [Zürich], excudebat Christophorus Froschoverus, 1575, [6], 312, [4] fol., 2°. – VD 16 B 9647

M Széljegyzetekkel

B 19 (koll. 1.)

GWALTHER, Rudolf: *D. Ioannes Evangelista, Rodolphi Gualtheri ... in Evangelium Iesu Christi secundum Ioannem homiliae CLXXX*, Editio postrema prioribus emendatior, Tiguri [Zürich], excudebat Christophorus Froschoverus, 1582, [16], 408, [1] fol., 2°. – VD 16 W 1040

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. Az első keretben láncszemes, a másodikban címeres-sisakos férfifejes-növénnyel ornamentikus, a harmadikban palmettás, a negyedikben nagyobb méretű címeres-sisakos férfifejes-növénnyel ornamentikus görgető lenyomata. Az első kötéstábla középpmezőjében lemezről nyomott Salamon ítélete (kőrirata: „Ingenitum prudens poscit litesq. resolvit femineas populos”), a hátsón Sámson az oroszlánnal (sérült és erősen kopott). Supralibros: G[eorgius] Sz[ikszai] 1589.

P *Geor[gius] Szixai* (címlap)

Liber Ill[ustris] Coll[egii] Debr[ecinensis] (az első kötéstábla belső oldalán)

Illustr[is] Sch[olae] Deb[recinae] (a kötet végén)

M Széljegyzetekkel

(koll. 2.)

GWALTHER, Rudolf: *In Acta Apostolorum per divum Lucam descripta, homiliae CLXXV*, autore Rodolpho Gualthero, Tiguri [Zürich], in officina Froschoviana, 1586, [22], 290, [1] fol., 2°. – VD 16 W 1080

M Széljegyzetekkel

B 590

LOSSIUS, Lucas: *Annotationes scholasticae in evangelia dominicalia, et ea, quae in festis Iesu Christi, et sanctorum eius praecipuis, leguntur in ecclesia, per totum annum*, Witebergae [Wittenberg], per Iohannem Lufft, 1556, [8], 286, 99 fol., 8°. – VD 16 E 4554

K Erősen kopott fatáblás bőrkötésben. A kötéstábla sávozással keretezett, a keretben növényi ornamentikus-sisakos férfifejes görgető lenyomata. A középpmező körül makkos és virágos bélyegzők lenyomata. A középpmező lekopott. Supralibros: M[artinus] Sz[ölösi] 15[7]8.

P *In Usum Sch[olae] Debr[ecinensis] primulo Vass[...]* (címlap)

Steph[ani] Serelly 1717 (címlap)

M Széljegyzetekkel. – Névsor (79. p.)

B 637 (koll. 1.)

CASMANN, Otto: *Lucta peccatoris resipiscentis in tentationibus de certitudine salutis suae adversus diabolum, carnem, et mundum*, conscripta ab Othone Casmanno, Francofurti [Frankfurt am Main], ex officina Paltheniana, 1600, [8], 391 p., 8°. – VD 16 C 1370

K Zöldre festett pergamenkötésben. Supralibros: S[tephanus] S[nobol] R[ivulinus] 1603.

P *Reverendo viro, Domino Michaëli Ványai, mittit Witeberga' Stephanus S[nobol] Rivulinus* (az első kötéstábla belső oldalán)

Possideo Step[hano] D[...]'s (az első kötéstábla belső oldalán)

Post P[etrus?]'s D[...]'s An[no] 1638 (az első kötéstábla belső oldalán)

Tandem post fata ipsius Francisco Rivulino cessit 1646 (az első kötéstábla belső oldalán)

Ex libris Samuelis P. Szoboszlai Symbolum Spes mea Christus erit [...] corrumpit[u]r aetas Qui fuit in dubiis Anchora sacra meis (előzéklet)

Suis adnumerat Martinus Miklós. ab Anno 1757. d[ie] 3^a Septembris. (előzéklet)

Sam[uel] Miklós (címlap)
Lugossy 6727 (az első kötéstábla belső oldalán)
M Szélgjegyzetekkel

(koll. 2.)

PERKINS, William: *Myrothecium: hoc est, de natura diversisque mortis generibus*, Hanoviae [Hanau], apud Guilielmum Antonium, 1603, 154, [2] p., 8°.

(koll. 3.)

PERKINS, William: *Euzōia: hoc est de bene beateque vivendi ratione tractatus*, Hanoviae [Hanau], apud Guilielmum Antonium, 1603, 63 p., 8°.

B 659 (koll. 1.)

POLANUS, Amandus: *Amandi Polani ... De ratione legendi cum fructu autores, inprimis sacros et dignoscendi in illis proposita, themata et argumenta tractatus*, Basileae [Basel], typis Conradi Waldkirchii, 1603, [48], 605, [1] p., 8° – VD 17 1:050628E

K Pergamenkötésben. Supralibros: P[etrus] R[oseus] C[oronensis] 1603.

P *Viro Juveni humanissimo, eruditione, virtute et probitate politiss[imi] D[omi]ni Christiano Bencknero, hoc exigium honorarium d[ono?] de[dit?] Petrus Roseus Coron[ensis] Saxo-Transylvanus, p[er] p[er] pie recordationis et Fraternitatis ergo; Vitebergae 12. Octobris. Anno 1603. In Deo Meo sperabo et Ipse faCIet. R[oseus] mpr.* (előzéklap)

[...]gii Alb[ensis?] (az első kötéstábla belső oldalán)

M Szélgjegyzetekkel. – Az előzéklapokon latin nyelvű idézetekkel.

(koll. 2.)

PERKINS, William: *Prophetica, sive de sacra et unica ratione concionandi, tractatus*, auctore Guilielmo Perkinso, Nunc primum in Germania in luce[m] edita, Hanoviae [Hanau], apud Guilielmum Antonium, 1602, 136 p., 1 t., 8°.

M Szélgjegyzetekkel

(koll. 3.)

BUCANUS, Guilelmus: *Guil. Bucani ... Ecclesiastes, seu, De formandis sacris concionibus, in duos tractatus tributus: quorum priore, de methodo, posteriore de ornatu concionum agitur*, [Bern?], apud Ioannem le Preux, 1602, 144 p., 8° – VD 17 75:648348W

M Szélgjegyzetekkel

B 705

LUTHER, Martin: *Enchiridion piarum precationum, cum Passionali, ut vocant, quibus accessit novum calendarium cum Cisisio Jano vetere et novo, atque aliis quibusdam, ut patet ex indice*, D. Marti. Lut., Wittembergae [Wittenberg], apud Johannem Lufft, 1543, [368] fol., 8° – VD 16 L 4124

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben női alakokat (Lucretia-Venus-Occasio?) ábrázoló görgető, a belsőben ötszirmú virágos bélyegző, a középmezőben palmettás görgető lenyomata. Supralibros: P[aulus] Z[entbenedechinus] 155[3?]

P *Ex libris Georg[ii] Martonfalvi* (címlap)

M A kötéstáblában latin nyelvű nyomtatványtöredékekkel.

B 785 (koll. 1.)

LAVATER, Ludwig: *Propheta Ezechiel, Ludovici Lavateri ministri Tigurini homiliis seu commentariis expositus*, [Geneva], anchora Joannis Crispini, 1571, [8], 274, [19] fol., 2°. – Adams L 319

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. Az első keretben szőlőindás, a másodikban palmettás, a harmadikban növényi ornamentikus-emberalakos görgető lenyomata. A középmezőkben lemezről nyomott kép: az első táblán Religio, a sarkokban az evangélisták attribútumaival (felirata: „Quae dea religio quae nam duo lumina verbum qui muri angelici sunt gregis excubiae”), a hátsón városkép női alakkal (?). Supralibros: S[tephanus] EO[ri] 1579.

P *Stephani Eori [...] co[n]stat flor[eni] Quatuor et d[enarii] 42* (címlap)

Unus ex libris Steph[ani] P. Mádi constat Tall[erus] I. 1670. II Julii (címlap)

Val. Possidet Josephus Halaszi p[er] justii praetii solutionem An[n]o 1756. (címlap)

M Szélgjegyzetekkel

(koll. 2.)

BORRHAUS, Martin: *In sancti viri Iobi historiam salutari de mysterio crucis et de lege atque evangelio doctrina refertam, Martini Borrhai commentarii; Eiusdem in Salomonis sapientis Israelitarum regis sacram concionem, quae Ecclesiastes inscribitur ...*, Basileae [Basel], per Petrum Pernam, 1564, [8], 395, 283, [12] p., 2°. – VD 16 B 6743

M Szélgjegyzetekkel

(koll. 3.)

LAVATER, Ludwig: *In librum Proverbiorum sive Sententiarum Solomonis regis sapientissimi, Ludovici Lavateri Tigurini commentarii ...*, Tiguri [Zürich], excudebat Christophorus Froschoverus, 1572, [18], 178, [5] fol., 2°. – VD 16 B 3611

C 24 (koll. 1.)

ARETIUS, Benedictus: *Problemata theologica continentia praecipuos nostrae religionis locos, brevi et dilucida ratione explicatos, authore Benedicto Aretio, Morgiis [Morsee], excudebat Joannes le Preux*, 1583, [16], 620, [24] p., 2°. – Adams A 1621

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. Az első keretben növényi ornamentikus-sisakos férfifejes-pajzsos, a másodikban palmettás, a harmadikban nagyobb méretű növényi ornamentikus-sisakos férfifejes-pajzsos (monogram: „H. B.”), a negyedikben Anjou-liliomos és kandeláberes görgető lenyomata. A középmezőkben lemezről nyomott képek, az első táblán Fides és Spes (felirata: „Impetrat alma fides Cristo quam Dante salutem expectare soror spes animosa so.”), a hátsón Charitas és a koldus (Felirata: „Qvae vocor insigni caritum de nomine virtus omnia qvae pietas svadet obire s.”). Aranyozott supralibros: I[ohannes] M. N[émethi] 1585.

P *Jonae K. Gelei* (az első kötéstábla belső oldalán)

Johannis V. Dioszeghi (címlap)

Stephani Jeremias de N[agy] Bánya (címlap)

Pertinet ad Stephanum Jeremias (a hátsó kötéstábla belső oldalán)

Liber Scholae Debrecinae Sig[navit] Sam[uel] Mindszenti B[iblio]th[ecarius] 1777 (az első kötéstábla belső oldalán)

M *28 Aug[usti] A[nno] D[omini] [1]687. Deb[recini]* (a hátsó kötéstábla belső oldalán). – *A[nno] 1776 die 24 Julii.* (címlap). – Szélgjegyzetekkel

(koll. 2.)

URSINUS, Zacharias: *Zachariae Ursini Vratislaviensis ... volumen tractationum theologiarum in quibus pleraque christianae religionis capita erudite, solide, singularique iudicio et dexteritate, ex Dei Verbo explicantur ...*, Neustadii Palatinorum [Neustadt], Mathes Harnisch, 1584, [20], 701, [24] p., 2°. – VD 16 U 341

M *a. 2. I[ohannes] M. N[émethi]* (címlap)

(koll. 3.)

MUSCULUS, Wolfgang: *Loci communes sacrae theologiae, iam recens recogniti et emendati per Wolfgangum Musculum*, Basileae [Basel], ex officina Hervagiana per Eusebium Episcopium, 1573, [8], 595, [37] p., 2°. – VD 16 M 7295

C 270

MELANCHTHON, Philipp: *Corpus doctrinae Christianae, quae est summa orthodoxi et catholici dogmatis: complectens doctrinam puram et veram evangelii Iesu Christi, secundum divina prophetarum et apostolorum scripta, aliquot libris fideli ac pio studio explicata, a ... Philippo Melanchthone*, Lipsiae [Leipzig], in officina Ernesti Voegelini, 1565, [22], 865 p., 8°. – VD 16 M 2888

K Fatáblás bőrkötésben, rézkapcsokkal. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben Fides-Spes-Caritas görgető (C. G. 1562 jelzéssel). A középmezőben lemezről nyomott képek. Az első kötéstáblán a Keresztre feszítés a frigyládával (felirata: „Sic Deus dilexit mundum ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat”), a hátsón a bűnre utaló ószövetségi képek (Bűnbeesés, rézkigyó, Mózes kötáblái,

kárhozat; felirata: „Maledictus qui non permaserit in omnibus que scripta sunt”). Supralibros: I[ohannes] A[nthemius] P[esthi] 1569.
P *Sum Stephani Cipos Szentsini A[nno] 1642.* (a kötéstábla belső oldalán)
Sum Stephanj Cipos, et amicor[um] ejus (címlap)
Imo Georgii B. Kőrmendi ab Anno 1665. 3. Februar[ii] Spes mea Xtus [scutu?] S[piritus] Sanct[us] mpria. (címlap)
Est Andreae Kalnai ab Anno 1693. Mens[e] Xbris val[et] flor[enus] 1. (a kötéstábla belső oldalán)
Ex libris [Michaelis?] Szabo A[nno] [1756?] die 18. Aprilis (a kötéstábla belső oldalán)
Liber Scholae Reformatae Debrecinensis, donatus eidem a Praest[antissime] Juvene Michaele Szabo Manyiense, dum ad regendam Scholam Ötsodiensem a nobis emit, teretur. Signatum <per> die 2 Mart[ii] Anni 1762 per Nicol[aum] Sinai Biblioth[ecae] Praeffectum mpr. (a kötéstábla belső oldalán)
M Aláhúzásokkal és lapszéli jegyzetekkel. – *Valet F[lorenus] 1 d[enariis] 50* (előzéklap)

C 271

WESTHEIMER, Bartholomäus: *En damus lector conciliationem ac consensum Sacro Sanctae Scripturae et patrum orthodoxorum ...*, Bartholomaeo Westhemero ... collectore, [Zürich], [Andreas Gessner, Rudolf Wyssenbach], [1552], 598, [26] p., 4°. – VD 16 W 2226

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben reformátorokat (Erasmus, Luther, Melancthon, Kálvin) ábrázoló, a belsőben szív alakú leveles (?) görgető lenyomata. A középmezőben palmettás görgető lenyomata. Supralibros: M[ichael?/artinus?] B[örveinus?/rechtel?] 1589.

P *Ex libris Josephi P. Pancotaj.* (A^{1r})

Paulus Vecsei jure possidet hunc vere aureum libellum (az első kötéstábla belső oldalán)

Est Pauli Vecsei (a hátsó kötéstábla belső oldalán)

Consignavit in Usum Ampl[issimus] Coetus Debr[ecinensis] ex Donatione Rev[erendi] D[omini] Pauli Vecsei Step[hanus]. N. Nánási p[ro] t[unc] Thecarius (az első kötéstábla belső oldalán)

M A címlap és az első ív (*Epistola nuncupatoria*) hiányzik. – *Index locorum S[acrae] Scripturae hic tractatorum* (az előzéklapokon kézírással)

C 309

DANAEUS, Lambertus: *Christianae isagoges ad Christianorum theologorum locos communes libri II*, Lamberto Danaeo autore, cum praefatione Theodori Bezae, Genevae [Geneva], apud Eustathium Vignon, 1583–1586, 1 vol., 8°. – Adams D 31

[Pars prima], 1583, [4] t., [1] tfol., 154 t.

Pars altera, 1584, [16], 95, [1] p.

Pars tertia, 1584, [2], 99–584 p.

Pars quarta, 1586, [24], 656 p.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a külső keretben baluszteres, a belsőben növényi ornamentikus-sisakos férfifejes-címeres görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott kép. Az első kötéstáblán Religio képe, a sarkokban az evangélisták attribútumaival (felirata: „Quae dea religio quae nam duo lumina verbum qui muri angelici sunt gregis excubiae”), a hátsón a wittenbergi Mária-templom a város és Szászország címerével (felirata: „Nil validae iuvare arces aut robora belli sed merito pietas populis fortissima turris”). A lemezek alatt és felett Anjou-liliomos görgető lenyomata. Supralibros: G[eorgius] Sz[ikszai] 1589.

P *Hic meus est liber procul discedite / Ast ego de fuetus nescio cuique erit: fures. Georgii Sixai* (címlap)
Matth[ias] Sixai (címlap)

Paulus Szepsinus (címlap)

Michael S. Szepsinus etc. (címlap)

Tandem Ladislai Szigethii. Anno 1626 (címlap)

Scholae Debrecinae legatus a' Cl[arissimo] Kriz[bai] (címlap)

M Egybekötve. – Széljegyzetekkel. – *Valet F[lorenus] 1 d[enariis] 25.* (előzéklap). – *Const[at] T[allerus] 1 d[enariis] 29.* (az első kötéstábla belső oldalán).

C 322

[**GERVASIUS**, Theophilus]: *Panoplia Christiana seu Adversus varias tentationes et afflictiones, quibus pii in mundo exercentur, munimenta et remedia, ex doctissimorum*

theologorum scriptis ... in unum volumen collecta, [Geneva], apud Eustathium Vignon, 1588, [24], 616 p., 8°. – Adams P 171

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben sisakos férfifejes-nővényi ornamentikus görgető lenyomata. A középmezőben lemeztől nyomott képek. Az első kötéstáblán Religio képe, a sarkokban az evangélisták attribútumaival (felirata: „Quae dea religio quae nam duo lumina verbum qui muri angelici sunt gregis excubiae”), a hátsón a wittenbergi Mária-templom a város és Szászország címerével (felirata: „Nil validae iuvere arces aut robora belli sed merito pietas populis fortissima turris”). Supralibros: I[ohannes] S[árközi] 1589.

P Reverendo ac doctissimo viro D[omi]no Joanni Sarkeozio, Pastori Ecclesiae Dej quae est Thalliae, dignissimo, D[omi]no suo multis modis observando, memoriae recolend[do] gratiâ, 10 Februarij A[nno] 1589 Vitebergâ mittebat Martinus T[huróc] Thalliensis (előzéklap)

Illo ad Dum migrante, pretio Matthaeus Uyfalyj, eiusdem gratae recordationis ergô, obtinet: An[no] 1597 24 Januar[ii] (előzéklap)

Tim. 2.12. Dikaïos, sophrontos kai ou rabos. Em[ericus] K[atona] Uyfal[vinus] A[nno] 1599. (címlap)

Joh[annis] Sz[ent] Miklós[i] A[nno] 1703. (címlap)

Ex Libris Stephani Soos A[nno] 1711. (címlap)

Est Steph[ani] Szepsi Deo Et Domino. (előzéklap)

Liber Collegii Refformatorum Debretzen[iensis] (az első kötéstábla belső oldalán)

M Tályai Thuróc és Újfalvi Katona kéziratok jegyzeteivel. – Const[at] d[enarii] 20. <40> (az első kötéstábla belső oldalán)

C 506 (koll. 1.)

Endlicher Bericht und Erklerung der Theologen beider Universiteten, Leipzig und Wittemberg, Auch der Superintendenten der Kirchen in des Churfürsten zu Sachsen Landen, belangend die Lere, so gemelte Universiteten und Kirchen von anfang der Augspurgischen Confession bis auff diese zeit, laut und vermüge derselben, in allen Artickeln gleichförmig, eintrechtig und bestendig gefüret haben, aber der sie auch durch hülff des allmechtigen Gottes gedencken fest zu halten, mit angehengter christlicher Erinnerung und Warnung an alle frome Christen von den streitigen Artikeln so Flacius Illyricus mit seinem Anhang nu lange Zeit her vielfeltig..., Wittemberg [Wittenberg], Gedruckt durch Hans Lufft, 1571, 208, [2] fol., 4°. – VD 16 W 3721

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben bőségszarus, a belsőben Krisztus életéből vett képeket (angyal üdvözlés, megkeresztelés, keresztfeszítés, feltámadás) ábrázoló görgető lenyomata. A középmezőben lemeztől nyomott képek: az első táblán V. Károly félalakos portréja (felirata: „Carole, mortales dubitant, homo sisne Deusve, sunt tua scepra hominis, sed tua facta”), a hátsón a német-római császári címer (felirata: „Des Römischen Keisertums wapen”). Supralibros: I[ohannes] S. C[hertvelsinus] 1573.

M A kötés erősen rongált, a rézkapcsok leszakadtak, a könyvtest vízfoltos.

(koll. 2.)

Von der Person und Menschwerdung vnsers Herrn Jhesu Christi, Der waren Christlichen Kirchen, Grundfest, Wider die newen Marcioniten, ... vnter dem Flacianischen hauffen, durch die Theologen zu Wittemberg, aus der heiligen Schrifft, ... Widerholet vnd Gestellet ..., Wittemberg [Wittenberg], [s. n.] 1572, 200, [24] fol., 4°. – VD 16 W 3771

C 531 (koll. 1.)

CALVIN, Jean: *De scandalis quibus hodie plerique absterrentur, nonnulli etiam alienantur a' pura evangelii doctrina*, Ioannis Caluini libellus apprimè vtilis, ad Laurentium Normandium, Genevae [Geneva], ex officina Ioannis Crispini, 1551, 156 [158!], [2] p., 8°. – Bibliotheca Calviniana, 51/7

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben szőlőindás görgető lenyomata. A középmezőben lemeztől nyomott kép: az első táblán Fides és Spes (körirata: „Animosa solet impetrat alma fides Christo quam dante salutem expectare soror spes”), a hátsón Caritas a koldussal (körirata: „Quae vocor insigni charitum de nomine virtus omnia quae pietas svadet obire seqvor”). Supralibros: S[tephanus] Sz[iksai] 1576.

P *Doctrina, Pietate, et humanit[a]te, [perpetui?] d[omi]no Stephano Szent Andrasino pastore Ecclesiae Dej, collectae in Szinae fidelissimo, d[omi]no et amico sing[u]li fide et pietate colendae Stephanus Zikzaj Witebergae mitti Cal[enda]e Febr[uarii] A[anno] 1577. (előzék)*
Thomas Szelinus, d[omino] Johanne Wilmani, Ecclesiae Vinnensi; S[alutem] P[plurimam] D[icit]. Gratulator tibi istam mentem amice dilecte, quod aula mundj (quae est Epitome mundanae vitae et magistra nequitiae) relicta; ad Chr[ist]i aulam (quae est Epitome vitae coelestis et magistra veritatis) rediisti. Et precor ut in ista perseveres ad finem usq[ue] feliciter ad laudem Dei et Eccl[esi]ae emolumentu[m]. Libellus vero hic quem amici animi signu[m] misi, spiritus Dei operante, te et omnes pios, adversus scandala, quae aulicos Christi, in proferendis fructibus electionis, identidem remorantur et turbant, firmet ac roboret. Amen. Vale fel[icit]er una cum tuis. Onadino: Antepenult[ima] die Januar[ii] 1612. (a hátsó kötéstábla belső oldalán)
Ladislai Szigethy. (címlap)
Liber Scholae Debr[ecinae] a' Cl[arissimi] Krizb[ai] legatus. (címlap)
Anno 1758, Die 25^a Januarii Occasione Inventionis Bonorum pie defuncti D[omi]ni Casparis Kis olim Senatoris, praesens Liber per nos infrascriptos repertus <...> est, I[llustrissimo] Collegio, qvia proprietario restituendus. Josephum Szeremley et Josephum Nádudvari mp. (az első kötéstábla belső oldalán)
M Szélgjegyzetekkel. – *Valet d[enariis] 32* (az első kötéstábla belső oldalán). – *Valet d[enariis] 12* (az első kötéstábla belső oldalán)

(koll. 2.)

CALVIN, Jean: *De aeterna Dei praedestinatione, quae salutem alios ex hominibus esegit, alios suo exitio reliquit: item de providentiae quae res humanas gubernat, consensus pastorum Genevensis ecclesiae, a Jo. Calvino expositus, Genevae [Geneva], ex officina Ioannis Crispini, 1552, 211, [3], p., 8°. – Bibliotheca Calviniana, 52/4*
M Szélgjegyzetekkel

C 544 (vol. 1.)

MELANCHTHON, Philipp: *Examen theologicum ... Philippi Melanthonis ... cum explicationibus eiusdem examinis, accommodatis ad usum iuventutis scholasticae, ex praelectionibus Christophori Pezelii ... in Schola Bremensi exceptis, et nunc primum editis, Neapoli Palatinorum [Neustadt], excudebat Matthaeus Harnisch, 1587, 1 vol., 8°. – VD 16 M 3948*

[Pars prima], [16], 808 [714!], [1] p.

Pars secunda, [10], 709 [699!], [1] p.

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A keretben sisakos férfifejes-címeres-növényi ornamentikus görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott képek. Az első táblán Justicia (felirata: „Justicie quisquis picturam lumine cernis Deus est justus justaque facta proba.”), a hátsón Venus és Amor (felirata: „Otia si tollas, periere Cupidinis arcus contempteque jacet, sine luce fac.”). Supralibros: D[emetrius] F. E[szlarius] 1587. A kötéstáblában latin nyelvű nyomtatványtöredék.

P *D[emetrius] F. E[szlarius]* (címlap)

Modica firma. Michaëlis J. Semphavini. 1602. Patath[ini] Uno [...] (címlap)

Liber Scholae Debrecinae (címlap)

M Egybekötve. – Szélgjegyzetekkel.

C 544 (vol. 2., koll. 1.)

MELANCHTHON, Philipp: *Argumentorum et responsionum theologicarum pars tertia, ex scriptis ... Philippi Melanthonis, contexta, et scholiis utilibus illustrata, authore Christophoro Pezelio, Neapoli Palatinorum [Neustadt], in officina Matthaei Harnisch, 1587, 588, [1] p., 8°. – VD 16 M 2366*

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben sisakos férfifejes-címeres-növényi ornamentikus görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott választófejedelmi címerek képei (?). Supralibros: G[abriel] P[astoris] Sz[entsimonius] 1607.

M Címlapja és az első 20 levél és a 417–446. p. hiányzik.

C 544 (vol. 2., koll. 2.)

MELANCHTHON, Philipp: *Quarta pars Objectionum et responsionum theologicarum, quae sunt collectae ex scriptis optime de ecclesia et scholis meriti D. Philippi Melanchthonis*, opera et studio Christophori Pezelii, Neapoli in Palatinatu [Neustadt], typis Matthaei Harnisch, 1586, [48], 482 p., 8°. – VD 16 M 2364

M A nyomtatvány vége csonka (a 483–492. p. hiányzik)

C 544 (vol. 3., koll. 1.)

MELANCHTHON, Philipp: *Quinta pars Obiectionum et responsionum theologicarum, quae sunt collectae ex scriptis optime de ecclesia et scholis meriti D. Philippi Melanchthonis*, opera et studio Christophori Pezelii, Neapoli Palatinorum [Neustadt], typis Matthaei Harnisch, 1584, [40], 527 p., 8°. – VD16 M 2361

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben szőlőindás, a belsőben bőségszaras görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott kép. Az első kötéstáblán Krisztus-portré (körirata: „Hec est voluntas eigus, qui fidet Filium et credit in eum, non pereat sed habeat vita”), a hátsón frigyládából kinövő fészület (felirata: „Sic Deus dilexit muntum [!] ut omnis qui credit in eum non”). Supralibros: I[ohannes] N[uklerus] B[usensis] 1585.

P *Sum ex libris Martini Schuleri Seidnn. qui cessit ex in Ito iuv. ex Bibliotheca D[omi]ni [Solevi?]* (az első kötéstábla belső oldalán)

Est Johannis K. Tecs comp[aravi]t flo[reno] 1. (az első kötéstábla belső oldalán)

Ex donatione [...] K[ecs]kemeti obtinet Mich[aelis] D. Der[eczeni] A[nn]o 1721. 28 April[is] (az első kötéstábla belső oldalán)

Ornatiss[im]us ac D[octissimus] D[omi]nus Mich[ael] D. Debreceni p[re]sentem Librum dono dedit Ampl[issimo] Coetui Debrecinensi 1721. 18 Maji Biblioth[ecarius] Mich[ael] Füredi mpr. (az első kötéstábla belső oldalán)

Anno D[omi]ni 1721. 18 Maji. hunc Librum dono offert Amplissimo Coetui Debrecinensi Mich[ael] D[onga] Debreceni p[ro] t[unc] Civis i[n] ejusdem Societatis. (az index végén)

M Pezelius (címlap).

(vol. 3., koll. 2.)

MELANCHTHON, Philipp: *Argumentorum theologicorum, pars sexta, contexta ex scriptis ... Philippi Melanchthonis*, opera et studio Christophori Pezelii, Neopoli Palatinorum [Neustadt], typis Matthaei Harnisch, 1585, [48], 749 p., 8°. – VD 16 M 2363

C 544 (vol. 4.)

MELANCHTHON, Philipp: *Septima pars argumentorum et responsionum theologicarum: contexta ex scriptis ... Philippi Melanchthonis ...*, studio et opera Christophori Pezelii, Neostadii [Neustadt], apud Matthaeum Harnisch, 1589, [64], 766 p., 8°. – VD 16 M 2374

K Pergamenkötésben. Supralibros: I[ohannes] W[achsmuth] B[elgranus] 1599.

M Aláhúzásokkal

C 544 (vol. 5.)

PEZEL, Christoph: *Argumentorum Philippicorum Christophori Pezelii ... pars ultima, continens explicationem locorum de praedestinatione, de libertate Christiana, de ceremoniis, de scandalo, de magistratu, de coniugio*, Neostadii Palatinorum [Neustadt], excudebat Matthaeus Harnisch, 1589, [16], 610, [20] p., 8°. – VD 16 M 2376

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben Anjou-liliomos görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott képek. Az első táblán Salamon ítélete (körirata: „Ingenitum prudens poscit litesq. resolvit femineas populos”), a hátsón Sámson az oroslánál (körirata: „Nascitur angelico Samson conceptus ab ore urbe fores aufer Samson”). Supralibros: I[ohannes] V[ári] A[latus] 1592.

Felülbélyegezve: A. S. T.

P *Modica firma. Mich[aelis] Sempthei [...]* (címlap)

Liber Scholae Debrecinae (címlap)

Usuavit Mich[ael] Nagy Zádori 1734. p[ro] t[unc] Biblioth[ecarius] H[umanissimus] D[ominus]

Joh[annes] Madari (az utolsó levél rectóján)

M Széljegyzetekkel. – *Emptus d[enariis] 60.* (az első kötéstábla belső oldalán)

C 552 (koll. 1.)

SUTLIVIVS, Matthaeus: *Matthaei Sutlivii de pontifice Romano, eiusque iniustissima in ecclesia dominatione, adversus Robertum Bellarminum, et universum Jehusitarum sodalitiū, libri V.*, [Hanau], [Antonius, Wilhelm], [1605], 11–18, 31–708, [14] p., 8°. – VD17 12:110503N

K Pergamenkötésben. Supralibros: E[mericus] R[ozsos] K[etskemétinus] 1605.

P *Liber I[llustris] Collegii Refor[matorum] Debrecin[ensis]* (a hátsó kötéstábla belső oldalán)

M Címlapja hiányzik, az eleje csonka. – Több kéztől származó széljegyzetekkel.

(koll. 2.)

DRESSER, Matthaeus: *Confutatio commenticiae opinionis Roberti Bellarmini e Societate Iesu, de translatione imperii Romani a' Graecis ad Germanos, institutioneq' VII virum electoralium per Pontificem Romanum, authore Matthaeo Dressero, Ursellis [Oberursel], excudebat Nicolaus Henricus, 1591, [55] fol., 8°. – VD 16 D 2699*

M Több kéztől származó széljegyzetekkel.

C 555 (koll. 1.)

MORNAY, Philippe, de: *De veritate religionis Christianae liber: adversus atheos, epicureos, ethnicos, Iudaeos, Mahumedistas, et caeteros infideles*, a Philippo Mornaeo, Lugduni Batavorum [Leiden], ex officina Plantiniana, apud Franciscum Raphelengium, 1587, [32], 791, 8°. – Adams M 1799

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben szőlőindás görgető, a gerinc mentén indás bélyegző, a középmezők alatt és fölött láncos görgető, Aldus-leveles és virágos bélyegző lenyomata. Az első kötéstábla közepén Salamon ítélete (körirata: „Ingenitum prudens poscit litesq. resolvit femineas populos”), a hátsón Sámson az oroszlánnal (körirata: „Nascitur angelico Samson conceptus ab ore urbe fores aufer Samson”). Supralibros: G[eorgius] S[artorius] B[ekesinus] 1590.

P *Deus Providebit. G[eorgius] S[artorius] B[ekesinus]* (előzéklap)

G[eorgius] S[artorius] B[ekesinus] in pag. (címlap)

2. Tim. 2. 29. Mich[aelis] P. Tolczeky Rect[oris] S[cholae] Varadinae. 1616. 7. Jan[uarius] (címlap)

Phil. 4. v. 13. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. Petr[us] Pécz-varadi past[or] Ec[clesiae] Uaradinae. (előzéklap)

M *Const[at] tal[lero] I.* (előzéklap).

(koll. 2.)

MORNAY, Philippe, de: *Tractatus de ecclesia, qvo praecipuae qvae hoc nostro tempore agitatae fuerunt quaestiones excutuntur*, Philippo Mornaeo Plesseo authore, Genevae [Geneva], apud Petrum Sanctandream, 1585, 267 p., 8°. – Adams M 1813

M Aláhúzásokkal és széljegyzetekkel.

C 567

PEUCER, Kaspar: *Commentarius de praecipuis divinationum generibus, in qvo a prophetiis auctoritate divina traditis ... cernuntur artes et imposturae diabolicae ...*, autore Casparo Peucero, Francofurti [Frankfurt am Main], apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium, et Ioan. Aubrium, 1593, [32], 738, [54] p., 8°. – VD 16 P 1978

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben sisakos férfifejes-címeres-növényi ornamentikus görgető, a gerincen szőlőindás görgető lenyomata. A középmező alatt és fölött láncszemes görgető, Aldus-leveles és virágos bélyegző lenyomata. A középmezőben lemezről nyomot képek: az első táblán Salamon ítélete (felirata: „Hans Cistler Anno 88”), a hátsón Sámson az oroszlánnal (felirata: „Hans Cistler Anno 88”). Supralibros: S[tephanus] K[onia] Z[ikzovius] 1597.

P *Andreae C. Szikszaij* (címlap)

Liber Scholae Illust[ris] <S[aros] Patachinae> Debreczinae (címlap)

M Széljegyzetekkel

C 573 (koll. 1.)

PERKINS, William: *Guil. Perkinsi Problema de Romanae fidei ementito Catholicismo: estque antidotum contra Thesaurum Catholicum Iodoci Cocci, et propaidea iuventutis in lectione*

omnium patrum, Editum post mortem authoris opera et studio Samuelis Wardi, Hanoviae [Hanau], apud Guilielmum Anto[nium], 1604, [16], 528, [16] p., 8°.

K Zöldre festett pergamenkötésben. Supralibros: E[mericus] R[osos] K[etskemétinus] 1605.

P *Liber I[llustris] Coll[egii] Ref[ormatorum] Debr[ecinensis] d[ie] 1^a Febr[uarii] 1808* (az első kötéstábla belső oldalán)

M A címlapja csonka. – Szélgjegyzetekkel. – Kéziratos idézetek és utalások Tossanus, Keckermann, Pareus, Bucanus, Polanus és Whitaker műveire (az első kötéstábla belső oldalán és az előzéklapon)

(koll. 2.)

PISCATOR, Johannes: *De justificatione hominis coram Deo, libri duo: oppositi sophismatis Roberti Bellarmini Iesuitae*, per Johannem Piscatorem, Herbornae Nassoviorum [Herborn], ex officina Christophori Corvini, 1599, [8], 104 p., 8°. – VD 16 P 2961

M Szélgjegyzetekkel.

(koll. 3.)

PAREUS, David: *Davidis Parei De symbolis sacramentalibus, et de ritu fractionis in S. Eucharistia, libri duo: ex scriptura sacra, orthodoxa vetustate, item scholasticorum, Jesuitarum, et Evangelicorum scriptis sincere explicati*, recens e vernaculo a M. Andrea Cellario ... latini facti, Ambergae [Amberg], [s. n.], [1603], [24], 230, [2] p., 8°.

M Szélgjegyzetekkel.

C 1486

CALVIN, Jean: *Joannis Calvini Tractatus theologici omnes, nunc primum in unum volumen certis classibus congesti: quorum aliqui nec Latine nec Gallice prius editi fuerunt; His accesserunt eiusdem Calvini in libros Senecae De clementia commentarii*, Genevae [Geneva], apud Petrum Santandeanum, 1576, [8], 1168 [1188!] p., XLIII fol., 2°. – Adams C 383

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a külső keretben szőlőindás, a középsőben palmettás, a belsőben az erényeket ábrázoló (Spes, Fides, Prudentia, Temperantia, Charitas) görgető lenyomata. A középső alatt és fölött a szövetségre utaló szívárványos görgető (1Móz 9,12–17) lenyomata. Az első tábla középsőjében felül a bronzkigyót és Ábrahám áldozatát ábrázoló, alul az angyali üdvözlést és Krisztus születését ábrázoló lemez lenyomata. A hátsó tábla középsőjében felül a bűnbeesést és a feltámadást, alul az utolsó ítéletet és Krisztus kereszthalálát ábrázoló lemez lenyomata (monogram: I. F.). Supralibros: S[tephanus] Sz[ikszai] 1576. Az egyik rézkapocs leszakadt.

P [Francisci?] *Vedanj*. (címlap)

Ex donatione Gen[erosi] D[omi]ni Geor[gii] Komaromi [pos.?] Coetus Debr[ecinensis] (előzéklap)

M Szélgjegyzetekkel. – *aestimatus fl[oreno] 1. d[enarios] 25.* (az első kötéstábla belső oldalán).

D 583

SLEIDANUS, Johannes: *Joannis Sleidani Commentariorum de statu religionis et reipublicae, Carolo quinto caesare, libri XXVI*, Argentorati [Strassburg], excudebat Theodosius Rihelius, 1576, [16], 871, [20] p., 8°. – VD 16 S 6689

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a külső keretben sisakos férfifejes-címeres-nővényi ornamentikus görgető, a belsőben liliomos bélyegző lenyomata. A középsőben lemezről nyomott képek: az első táblán V. Károly portréja (felirata: „Carole, mortales dubitant, homo sisne Deusve, sunt tua sceptrum hominis, sed tua facta Dei”), a hátsón I. János Frigyes szász választófejedelem portréja (felirata: „Victus eras acie fidei constantia tandem victorem ante homines fecit et ante Deum”). Supralibros: I[ohannes] S[iderius] Z[ikzovius] 1584.

P *Czegledj Laszloee* (előzéklap)

Liber Scholae Debr[eczinae] (az első kötéstábla belső oldalán)

M Szélgjegyzetekkel és aláhúzásokkal. – *Valet d[enarios] 75* (az első kötéstábla belső oldalán)

D 657

[CHEMNITZ, Martin et al.]: *Doctrinae Iesuiticae praecipua capita*, Rupellae [Geneva?], apud Theophilum Regium [Eustathius Vignon?], 1585, 1 vol., 8°. – Adams J 156

Tomus alter, *Scripta quaedam continens, in quibus Iesuitarum sophismata solidis rationibus testimoniisque Sacrarum Scripturarum et doctorum veteris ecclesiae, refelluntur*, [24], 229, [1] p.

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben növényi ornamentikus-sisakos férfifejes-címeres görgető lenyomata. A középmezőben az első kötéstáblán Salamon ítélete (kőirata: „Ingenitum prudens poscit litesq. resolvit femineas populos”), a hátsón Sámson az oroszlánnal (kőirata: „Nascitur angelico Samson conceptus ab ore urbe fores aufer Samson”). Supralibros: D[aniel/emetrius] K[lein/raccovius] T[ransylvanus] 1588. A kötéstáblákban latin nyelvű nyomtatványtöredékekkel.
P D[aniel/emetrius] K[lein/raccovius] T[ransylvanus] (előzéklap)
 Ex libris Laurentii Varallyai Valet d[enarios] 60 (címlap)
M Valet Denarios 50. (az első kötéstábla belső oldalán). – Széljegyzetekkel.

D 765 (koll. 1.)

BÈZE, Théodore de: *Tractatio de polygamia: in qua et Ochini apostatae pro polygamia et montanistarum ac aliorum adversus repetitas nuptias argumenta refutantur*, ex Theodori Bezae Vezelii praelectionibus in priorem ad Corinthios epistolam, Genevae [Geneva], apud haeredes Eustathii Vignon, 1591, 220 p., 8°.

K Restaurált pergamenkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keret sarkaiban stilizált virágtöves bélyegző lenyomata. Középen ovális növényi ornamentikus dísz. Supralibros: M[ichael] Sz[iszeki] 1606.
P R[everen]do ac Doctiss[im]o viro D[omi]no Joan[ne] Belenyesi Senioris digniss[im]o Szabolcz[ensis] [Laur.?] [cl.?] Sonkadin[us] exiguu[m] hoc mun[us] chartacea[m] in grati animi symbolu[m] nominisq[ue] sui memoria[m] mittit Palyino 26. Febr[uiarius] An[no] Chr[ist]i 1654 [...] mpr. (az első kötéstábla belső oldalán)
 Est Johannis Belinyesi 16[5?]4. (címlap)
 Sum Steph[ani] Z. [...] (címlap)
 Successit in possessionem N[...] F[...] (címlap)
 Petri Kisztej. (címlap)
 Jure possidet. Petrus. S. Kisztei. A[nn]o 1700. 12 Maji. (A hátsó kötéstábla belső oldalán)
 Johannis Mádi 1723 (címlap)
 Jam Andreae P[aksi?] 1742. Lossontz[ini] (címlap)
 Librum hunc Bibliothecae offert Andr[ea]s Paksi p[ro] t[unc] B[iblio]thecarius ord[inarius] et Metaphysicor[um] Praeceptor mpr. a[nn]o '770. die 10 Jan[uiarius] (címlap)
M Néhány aláhúzással. – A kötéstáblából származó nyomtatványtöredék: Luther, Martin: *Der Kleine Catechismus D. Mart. Luthers*, Wittenberg, Paul Hellwig, Georg Müller, 1605. (VD17 23:293832G)

(koll. 2.)

BÈZE, Théodore de: *Tractatio de repudiis et divortiis, in qua pleraeque de causis matrimonialibus ... incidentes controversiae ex Verbo Dei deciduntur*, ex Th. Bezae Vezelii praelectionibus in priorem ad Corinthios epistolam, Genevae [Geneva], apud haeredes Eustathii Vignon, 1591, 256, [14] p., 8°.

M Széljegyzetekkel.

D 1098 (koll. 1.)

MAIOR, Georg: *Vitae patrum, in usum ministrorum verbi, quo ad eius fieri potuit repugatae*, per Georgium Maiorem, cum praefatione ... Mart. Luth., [Wittenberg], [per Vitum Creutzer], [1559/1560], [13], 255, [63] fol., 8°. – VD 16 M 2208

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben C. G. monogramos vaknyomásos görgető lenyomata: Fides–Spes–Charitas alakok, közöttük növényi ornamentikus díszek között kartusba foglalt Justicia–Prudentia–Superbia portrék. A belső keretben Aldus-levelet és ötszirmú virágot ábrázoló bélyegző lenyomata. A középmezőben virágdísz ötszirmú virágokkal. Aranyozott supralibros: L[azarus] R[hau/aw] S[chultner] 1560.
M Címlapja hiányzik. – Széljegyzetekkel.

(koll. 2.)

MAIOR, Georg: *Vita S. Pauli Apostoli*, breviter ex ipsius epistolis, Actis Apostolorum, et aliis ecclesiasticis scriptoribus et historicis in hunc usum collecta ... per Georgium Maiorem, Wittembergae [Wittenberg], ex officina Iohannis Lufft, 1559, [9], 8–34, [10] fol., 8°. – VD 16 M 2202

M Aláhúzásokkal.

E 87

Miqdaš Yeyā 'Ēsrīm we-arb'a: *Hebraica Biblia*, latine plane que nova Sebastiani Munsteri translatione..., Basileae [Basel], ex officinis Michaelis Isingrinii et Henrici Petri, 1546, [40], 1601 p., 2°.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A kereteket palmettás és bibliai alakokat ábrázoló görgető (Dávid király, Mária a gyermek Jézussal, Pál apostol), ötszirmú virágot és Aldus-levelet ábrázoló bélyegzők lenyomata díszíti. Supralibros: V[alentinus] D[ebrecinus] 1551.

P *In te speravi Domine no[n] co[n]fundar in aeternu[m]. Michaël B. Geressi 1631* (címlap)
Ex libris R[everen]di ac Cl[arissimi] D[omi]ni Nicolai Hodaszi Past[or] E[cclési]ae Rivul[inae] dignissi[m]i 1650 Debreci[ni] (az első kötéstábla belső oldalán)
Nicol[ai] Hodaszi Talleros 3. (címlap).

E 1356 (koll. 1.)

MÜNSTER, Sebastian: [1] *Melekhet ha-diķduķ ha-shalem = Opus grammaticum consummatum*, autore Sebastiano Munstero, [2] *Sefer Tovi = Liber Thobiae*, est quoq. additus ... una cum versione et annotationibus eiusdem Munsteri, Basileae [Basel], per Henricum Petri, 1563, [8], 387, [1], 95, [1] p., 8°. – VD 16 M 6724

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben leveles-indás görgető lenyomata. A középmezőben lemezzről nyomott képek. Az első kötéstáblán a száz választófejedelmi címer, a hátsón a wittenbergi Mária-templom a város és Szászország címerével (felirata: „Nil validae iuvere arces aut robora belli sed merito pieta populis fortissima turris [...]"). Supralibros: B[althasar] T[hurii] 1571.

P *Sum Georgius Vago Szixaj* (az első kötéstábla belső oldalán)
Steph[ani] Selyei Balogh. (címlap)

Praestantissimus Juvenis Dominus Joseph[us] Keresztes, quo suum in publicum amorem Testaretur Grammaticam hanc Münsterianam donavit B[ibli]othecae Illustr[is] Collegii R[e]f[orma]t[orum] Debrecen[ensis] Catalogo vero reliquor[um] inseruit '770 19 Oct[obris] Nicol[aus] Menyhárt B[ibli]othecarius (az első kötéstábla belső oldalán)

(koll. 2.)

CLAJUS, Johannes: *Prosodiae Iohannis Claii Hertzbergensis libri tres: De cognoscenda syllabarum quantitate et carminum ratione apud Latinos, Graecos, et Hebraeos*, Wittenbergae, excudebat Iohannes Crato, 1570, [16], 348 p., 8°. – VD 16 C 3997

M Csonka nyomtatvány (az utolsó két levél hiányzik).

E 735 (koll. 1.)

BULLINGER, Heinrich: *In omnes Apostolicas Epistolas, divi videlicet Pauli XIII. et VII. canonicas*, commentarii Heinrychi Bullingeri, Tiguri [Zürich], apud Christophorum Froshoverum, 1544, [40], 731, [1], 195 p., 2°. – VD 16 B 4972

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. Az első keretben palmettás, a másodikban bibliai jeleneteket ábrázoló (Ábrahám áldozata, Krisztus megkeresztelése, keresztfeszítése, feltámadása) H. C. monogrammos görgető, a harmadikban ötszirmú virágos és Aldus-leveles bélyegző, a negyedikben növényi ornamentikus-sisakos férfifejes-címeres görgető lenyomata. A középmezőben virágkelyhes bélyegző lenyomata. Supralibros: G[allus] C[astak] 1550.

P *G[eorgii] S. C[aroli] Coniunx Matthaei Literatj dono mihi contulit.* (címlap)
Ex libris D[omi]ni Georgij Caroli hic liber mihi cessit 28 Septemb[ris] 1606 Rivulini Dem[etrius] Lizkaj (címlap)

[et?] Johan[nis] A[...] *Debr[eczeni] post 1620 [...]* '608 II Junij [...] (címlap)

Pro ra[tio]ne Coetus Debrecien[sis] legatus a' Cl[arissimo] Krizbaj (címlap)

M *Vigesimo primo die Julij Viteberge anno 1550* (a hátsó kötéstábla belső oldalán). – Széljegyzetekkel.

(koll. 2.)

BRENZ, Johannes: *Evangelion quod inscribitur, secundum Ioannem*, per Ioannem Brentium, Francofurti [Frankfurt am Main], ex officina Petri Brubachij, 1549, 2 tom., 2°. – VD 16 ZV 20957

Tomus I, *Usque ad historiam de Lazaro a' mortuis suscitato, octuaginta duabus homiliis explicatum*, [8], 1–530, [1] p.

Tomus II, *Ab historia de resuscitato Lazaro usque in finem, septuaginta duabus homiliis explicata*, [2], 535–964, [1] p.

M A két rész egybekötve. – Latin és görög nyelvű széljegyzetekkel.

E 743 (koll. 1.)

MÖLLER, Heinrich: *Enarrationis Psalmorum Davidis, ex praelectionibus D. Henrici Molleri Hamburgensis*, in *Academia Witebergensi exceptae ...*, Genevae [Geneva], apud Iacobum Chouët, 1603, [8] fol., 1400 col., [11] fol., 2°.

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben szőlőindás görgető lenyomata. A középmező sarkaiban növényi ornamentikus bélyegző lenyomata, középen rombusz alakú keret, benne szívbe foglalt liliomos görgető lenyomata. A kötéstáblák közepén lemezről nyomott képek. Az első táblán a száz választófejedelemség címere (felirata: „Verbum Domini manet aeternum”), a hátsón a hesseni tartománygrófság címere (felirata: „Munere data Deo vertere nemo potest”). Supralibros: G[regorius] F[arkas] W[aradinus] 1608.

P *Melchioris Batzoni* (címlap)

(koll. 2.)

CALVIN, Jean: *Ioannis Calvini Commentarius in Librum Psalmorum*, [Geneva], [apud Eustathium Vignon], [1578], [8], 676, [14] p., 2°. – Index Aureliensis 130.157

M Címlapja hiányzik.

F 414

HYPERIUS, Andreas Gerhard: *Andreae Hyperii Varia opuscula theologica: in totius Christianae reipublicae utilitatem conscripta*, Basileae [Basel], ex officina Oporiniana, 1570, [16], 998, [96] p., 8°. – VD 16 G 1431

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A keretben sisakos férfifejes-címeres-növényi ornamentikus görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott képek. Az első táblán Justitia (felirata: „Suum cuique iuste distribuo”), a hátsón Fortuna (felirata: „Passib. ambigu. fortu. volu. er.”). Aranyozott supralibros: N[icolaus] G[iarmathi] 1582.

P *Sum Joh[annis] B. Szeol[leosinus] 1620.* (címlap)

M Széljegyzetekkel. – A szennylapokon kéziratos jegyzetek (igehelyek).

F 516 (koll. 1.)

BASILIIUS Magnus, Sanctus: *D. Basilii Magni ... De moribus orationes XXIV*, Stanislao Ilovio interprete, Venetiis [Venezia], ex officina Iordani Zileti, 1564, 1 köt., 8°.

Tomus primus. – [8], 52 fol.

Tomus secundus. – [4], 38 fol.

Tomus tertius. – [4], 44 fol.

Tomus quartus. – [4], 39 fol.

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek, a keretben szőlőindás görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott képek. Az első táblán Fides és Spes (körirata: „Animosa solet impetrat alma fides chr. / Isto quam dante salutem expectare soror spes”), a hátsón Caritas a koldussal (körirata: „Qvae vocor insigni charitum de nomine virtus omnia qvae pietas svadet obire seqvor”). Supralibros: M[ichael] P[axi] 1566.

P *Modica firma. Mich[aelis] Semptheii.* (címlap)

Est Sch[olae] Debrecinae. (az első kötéstábla belső oldalán; az előzéklapon)

M A négy rész egybekötve. – Latin és magyar nyelvű széljegyzetekkel. – *Denarios* 88. (címlap)

(koll. 2.)

(PSEUDO-)DIONYSIUS Areopagita: *D. Dionysii Areopagitae Opera omnia quae extant, eiusdem vita ...*, nunc primum a Ioachimo Perionio Benedictino Cormoeriaceno ... interprete ...; *Hisce accessere ... D. Ignatii atque Polycarpi et Martialis epistolae, vera pietate, solidaque doctrina refertae*, Lovanii [Leuven], apud Ioannem Bogardum, 1566, [14], 294 fol., 8°.

(koll. 3.)

BULLINGER, Heinrich: *Confessio et expositio simplex orthodoxae fidei, et dogmatum Catholicorum syncerae religionis Christianae, concorditer ab ecclesiae Christi ministris, qui sunt in Helvetia ...*, Tiguri [Zürich], excudebat Christophorus Froschoverus, 1566, 78 fol., 8°. – VD 16 B 9590

M Széljegyzetekkel. – Bölcskei Andreas. (78. fol.)

F 518 (koll. 1.)

MUSCULUS, Wolfgang: *In Decalogum praeceptorum Dei explanatio*, per Wolfgangum Musculum jam recens edita, Basileae [Basel], per Joannem Hervagium, 1553, 395, [2] p., 8°. – VD 16 M 7283

K Bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben Spes-Fides-Caritas hármását ábrázoló, a belsőben növényi ornamentikus-kartusba foglalt férfiportrés görgető, a középmezőben Anjou-liliomos bélyegző lenyomata. Supralibros: S[tephanus] EZ[echius] 1559.

P *Modica firma. Michaë[elis] Semptheii* (címlap)

Gregorius Kecskemethij me sibj amicis omnibus ea[m] pa[...] ex proprio aere [...] (a hátsó kötéstábla belső oldalán)

Liber Scholae Debrecinae (címlap)

M Néhány széljegyzettel.

(koll. 2.)

LOSSIUS, Lucas: *Catechismus, hoc est, Christianae doctrinae methodus, item, Obiectiones in eundem, una cum veris et brevibus earum solutionibus, ordine certo et perspicuo insertae*, autore Luca Lossio, Franc. [Frankfurt am Main] apud haered. Chr. Egen., 1558, [8], 190, [2] fol., 8°. – VD 16 L 2725

F 824 (tom. 4.)

CHANDIEU, Antoine de la Roche: *Operum theologicorum Antonii Sadeelis ...*, [Geneva], excudebat Joannes le Preux, 1596, 1 vol., 8°. – Index Aureliensis 135.606

Tomus quartus, [24], 167, 400, [16], 536, 116 p.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben férfifejes-címeres-növényi ornamentikus, a belsőben láncszemes görgető lenyomata. Az első tábla középmezőjében lemezről nyomott Fides és Spes (felirata: „Impetrat alma fides Christo quam Dante salutem expectare soror spes animosa”), a hátsón Caritas koldussal (körirata: „Qvae vocor insigni charitum de nomine virtus omnia qvae pietas svadet obire se.”). Aranyozott supralibros: I[ohannes] P[etrovius] Sz[entpeterinus] 1598.

P *Mich[aelis] P[etrovius] Szentpeteri[nus] Dum spiro spero. Rebus in extremus super est Jesus [...]* salutis. (címlap)

Liber Sch[olae] Ill[ust]r[is] S[aros] P[atachinae] (címlap)

Sz 969

Torah nevi'im u-ketuvim [Vetus Testamentum], [Paris], [Robertus Stephanus], [1539–1540], 1 köt., 4°.

[4. tom.], 33–59, 151, 53, 3–278, 3–123, 163, 138, 46, 1–56 p.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávozással keretezettek. A külső keretben férfiportrés-kerubfejes-leveles, a belsőben Jézus születését, kereszthalálát és feltámadását ábrázoló görgető lenyomata. A középmezőben lemezről nyomott képek: elől azonosíthatatlan, hátul Justitia és Prudentia, Fortitudo és Temperantia. Supralibros: V[alentinus] H[ellopoeus] Z[ikzay] 1565.

P *Liber Scholae Debr[ecinae]* (az első levél rectóján)

Liber Ampl[issimi] Coetus Debr[ecinensis] (az első levél verzóján)

M Vörös és fekete tintával írt széljegyzetekkel.

Sz 1409 (koll. 1.)

Tēs kainēs diathēkēs hapanta...: Novum Iesu Christi domini nostri Testamentum..., [ed. Jean Crespin], [Zürich], [Christoph Froschauer], [1559], 748 p., 8°.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávózással keretezettek, a keretben az isteni erényeket (Fides, Spes, Caritas) ábrázoló görgető lenyomata. A középmezőkben lemeztől nyomott képek (bibliai jelenetek?) Supralibros: L[ucas] Sz[antovianus] 1561.

M Címlapja hiányzik. – Széljegyzetekkel.

(koll. 2.)

NONNUS Panopolitanus: *Metabolē Tu Kata Iōannēn Hagiu Euaggeliu*, Parisiis [Paris], apud Martinus Iuvenem, 1556, 168 p., 8°.

R 3447

CALVIN, Jean: *D. Ioannis Calvini ... Institutio Christianae religionis...*, Lausannae [Lausanne], excudebat Franciscus le Preux, 1577, [16], 380, [72] fol., 8°.

K Fatáblás bőrkötésben. A kötéstáblák sávózással keretezettek. A külső és a belső keretben két különböző szőlőindás görgető lenyomata. A táblák közepén lemeztől nyomott képek. Az első táblán Fides és Spes (felirata: „Impetrat alma fides Christo quam dante salutem expectare soror spes animosa solet”), a hátsón Caritas a koldussal (felirata: „Qvae vocor insigni charitum de nomine virtus omnia qvae pietas svadet obire seqvor”). Supralibros: IO[hannes] [K/H?] Z[olesius] 1578.

P Est *Andreae Szanki, Constat floreno d[enarios] 87 Emptus Anno 1656 in Albensi Collegio* (címlap)
Sum Stephani Tsutak Zágoni Anno 1665 Die 25 Ianuarii Enyedini (címlap)

M Számos kéziratos bejegyzéssel és tabulával.

Bibliográfia

- Bán Imre: *Apáczai Csere János*. Akadémiai K., Budapest, 2003.
- Berg Pál: *Angol hatások tizenhetedik századi irodalmunkban*. Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, Budapest, 1946.
- *Biblia Sacra Hungarica: a könyv, „mely örök életet ad”: 2008. november 21 – 2009. március 29., Országos Széchényi Könyvtár*. Szerk. Heltai János, Gáborjáni Szabó Botond, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2008.
- Bornemisza Péter: *Ördögi kísértetek*. Sajtó alá rend. Eckhardt Sándor, Akadémiai K., Budapest, 1955.
- Caproș, Julia: *Students from Košice at foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. CEU, Budapest, 2010.
- Fekete Csaba: Kálvin Sárdon és Radnóton: Hazai tananyag volt az Intitúció 1595-ben. In: Gáborjáni Szabó Botond (szerk.): *Tanulmányok Kálvinról és magyarországi jelenlétéről*, Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, 2011, 116–148.
- Fekete Csaba, G. Szabó Botond: A Kollégium Nagykönyvtára. In: Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1988, 393–467.
- Foerstemann, Karl Eduard (szerk.): *Album Academiae Vitebergensis ab a. Ch. MDII usque ad a. MDCII*. Tauchnitz, Niemeyer, Leipzig, Halle an der Saal, 1841.
- Gömöri György: *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789*. ELTE Levéltára, Bp., 2005.
- Haebler, Konrad: *Rollen- und Plattenstempel des XVI. Jahrhunderts*. Facsimile, Martino Publ., Mansfield, 2000.
- Hegyi Ádám Alex: „...azt közönséges helyen fel olvasni éppen nem tanácsos...”: *Az olvasás és a vallásellenesség kapcsolatai a Békési Református Egyházmegyében a 18–19. század fordulóján*, Tiszántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Debrecen, 2018.
- Herepei János: *Apáczai és kortársai*. Szerk. Keserű Bálint, MTA, Budapest, Szeged, 1966

- Herepei János: *Művelődési törekvések a század második felében*. Szerk. Keserű Bálint, Kossuth Ny., Budapest, Szeged, 1966.
- Herepei János: *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*. Szerk. Keserű Bálint, MTA, Budapest, Szeged, 1965
- Kecskeméti Gábor: A korai protestáns homiletika szerepe az európai és a hazai irodalmi gondolkodás történetében. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 107. (2003/4–5), 367–398.
- Luther, Martin: *Luther válogatott művei*. 5. köt., *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Szerk., vál. Csepregi Zoltán, Luther, Budapest, 2011.
- *Magyar katolikus lexikon*. Főszerk. Diós István, Szent István Társulat, Budapest, 1993–2014.
- Monok István: Mitől modern egy kora újkori könyvtár Magyarországon és Erdélyben?: a megítélés szempontjai. In: *Hagyomány, egység és korszerűség: az Egyházi Könyvtárak Egyesülése 2009. november 10-i, jubileumi konferenciájának előadásai*. Szerk. Gáborjáni Szabó Botond, Egyházi Könyvtárak Egyesülése, Debrecen, 2010, 16–29.
- Oláh Róbert: Obsolescent Reformed Libraries in the seventeenth and eighteenth Century Carpathian Basin. In: Barbier, Frédéric; Seidler, Andrea; Monok István (szerk.), *Les bibliothèques et l'économie des connaissances Bibliotheken und die Ökonomie des Wissens 1450–1850: Colloque international – Internationale Tagung 9–13 avril/April 2019 Sárospatak*, MTA KIK, Budapest, 2020, 105–117.
- Oláh Róbert: Kálvin művei a kora újkori magyarországi könyvtárakban. In: Gáborjáni Szabó Botond (szerk.): *Tanulmányok Kálvinról és magyarországi jelenlétéről*, Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, 2011, 116–148.
- Oláh Róbert: *Kálvin műveinek recepciója a 16–17. századi Magyarországon*. Szerkesztette Győri L. János, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2020.
- Oláh Róbert: Miről árulkodnak a peregrinusok bibliái?. In: *Mediárium*, 14. (2020/4), 5–32.
- Oláh Róbert: *Miskolci Csulyak István és Tofeus Mihály református lelkészek könyves műveltsége*. Hernád, Sárospatak, 2022.
- Ősz Sándor Előd: *Bibliotheca Calviniana Transylvanica: Kora újkori Kálvin-kiadások Erdélyben*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár, 2014.
- Szabó András: *Coetus Ungaricus: A wittenbergi magyar diáktársaság 1555–1613*. Balassi, Budapest, 2017.
- Szabó Miklós, Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. JATE, Szeged, 1992.
- *Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai*. Kiad. Dézsi Lajos, Bp., MTA, 1898.
- Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*. ELTE Levéltára, Budapest, 2011.
- Szögi László: *Peregrinatio academica: a külföldi magyar egyetemjárás története, mérete és irányai, 1150–1918*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Budapest, 2022.
- Teszelszky, Kees: *Szenci Molnár Albert elveszettnek hitt Igaz vallás portréja (1606), avagy holland-flamand-magyar szellemi kapcsolat a kora újkorban*. ELTE BTK Közép- és Koraújkori Magyar Történeti Tanszék, Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, Budapest, 2014.

- Ugrai János (szerk.): *A Tiszántinneri Református Egyházkerület lelkészei: A kezdetektől a millenniumig: adattár.* 3., bőv. és, jav. kiad., [s. n.], Sárospatak, Tiszaújváros, 2017.
- Varga András (szerk.): *Magyarországi magánkönyvtárak*, I. köt., 1533–1657. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1986.
- Wagner, Ernst: *Die Pfarrer und Lehrer der Evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen*, I. Bd., *Von der Reformation bis zum Jahre 1700*, Böhlau, Köln, 1998.
- Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* 3., jav., bőv. kiad., szerk. Ladányi Sándor, MRE Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1977.